

Dp

V Ljubljani, v januarju 1919.

POPOTNIK

PEDAGOŠKI IN ZNANSTVEN LIST.

Letnik XL.

Štev. 1.

Vse bina :

1. <i>Fr. Praprotnik</i> : Naratu	1
2. <i>Spectator</i> : V novi svet	1
3. <i>Dr. Franc Derganc</i> : William James	5
4. <i>Marija Kmetova</i> : O notranji vzgoji učiteljstva	15
5. <i>Fr. Vajda</i> : Prispevek k šolskemu programu	16
6. Temeljna načela za načrt preustrojitve šolstva	21
7. Iz šolskega dela: Brez računice	24
8. † Ivan Cankar	27
9. Slovestvo	28
10. Razgled: To in ono	31

Last in založba

Zaveze jugoslovanskega učiteljstva.

Tiska „Učiteljska tiskarna“ v Ljubljani.

St. 16.

Razpis nadučiteljske službe.

Koprivnica, šolski okraj Kozje, dvorazredna ljudska šola, tretji krajevni razred, katoliški verouk.

Prošnje naj se vložijo do 22. februarja 1919 pri krajnem šolskem svetu v Koprivnici pri Rajhenburgu.

Okrajni šolski svet Kozje,
dne 18. januarja 1919.

Št. 34.

Razpis službe učitelja.

Pišce, šolski okraj Brežice, petrazredna ljudska šola, drugi krajevni razred. Prošnje naj se vložijo do 28. februarja 1919 pri krajnem šolskem svetu v Pišecah.

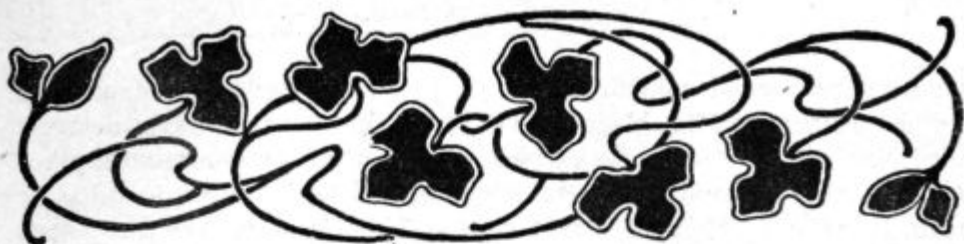
Okrajni šolski svet Brežice,
dne 24. januarja 1919.

Redakcija tega zvezka se je zaključila 1. jan. 1919.

POPOTNIK izhaja 15. dne vsakega meseca v zvezkih in stane na leto 8 K, pol leta 4 K, četrt leta 2 K. Posamezni zvezki stanejo 1 K.

Naročnino in reklamacije sprejema Zavezin* blagajnik Fr. Luznar v Kranju. — Rokopise je pošiljati na naslov: Pavel Flerè, nadučitelj v Letušu, p. Rečica ob Paki.

Za uredništvo odgovoren: Anton Sterlekar.

FR. PRAPROTNIK: NERATU.*

Nerat je pomagal »Popotnika« ustanoviti, Nerat ga je pomagal voditi, Nerat ga je vodil sam — polnih 36 let.

Ves čas — polnih 39 let — je deloval z njim za napredek narodnega šolstva, je pospeševal strokovno in občo izobrazbo slovenskega učiteljstva, se je potegoval za njegove pravice in je branil njegovo čast.

Vse je dosegel: narodno šolstvo je napredovalo, povzdignila se je strokovna in obča izobrazba slovenskega učiteljstva, slovensko učiteljstvo je doseglo več pravic, uživa večjo čast; zakaj njegov um je velik, njegovo srce blago, njegova volja trdna.

Zato nam je bridko, ko zapušča Nerat svojega »Popotnika«.

Zapušča pa ga lahko z zavestjo, da ga zapušča na stališču, ki je neomajno, ki mu omogoča krepko rast.

Zapušča ga lahko z zavestjo, da je storil več, kot je bil dolžan.

Zapušča ga lahko z zavestjo, da si je postavil bleščeč spomenik v zgodovini našega šolstva.

Želimo mu, da bi mu bilo dano, še dolgo gledati na plodove svojega truda v krepkem zdravju.

Želimo mu, da bi mogel še dolgo gledati na razvoj svojega dela, ki mu je dal podlago sam.

Srečen bo.

SPECTATOR.

V NOVI SVET!

Vojna je za nas končana. Kakor se bo tudi še zasukalo kolo politike, eno je brezdvomno dejstvo: živeli bomo kot gospodarji na svojih tleh in delali odslej za sebe in svoje otroke. Toda še nekaj ni nič manjše dejstvo — zanašati se smemo pri tem delu samo na svojo lastno moč. V to svrho

* Ta zapisek smo dobili od starega »Popotnikovega« soodpornika, g. Fr. Praprotnika v Mozirju, ki se poslavlja v njem od dozdajšnjega g. urednika. Dasi vemo, kako nasproten je g. M. J. Nerat vsakemu pohvaljenju in slavljenju, priobčujemo gorenje tem rajši, ker govori v njem pisec iz srca tudi nam in vsem »Popotnikovim« p. n. soodpornikom izza dolgoletnega M. J. Neratovega uredovanja. Pridružujemo se v polni meri Fr. Praprotnikovi izjavi!

pa treba pregledati zaklade naših sil, jih očistiti zgodovinske navlake ter dopolniti z boljšim blagom. Osebito velja to za duševne delavce, med njimi za učiteljstvo. Ne varajmo se s tem, da se smatramo kratkoma zmožne za novo, plodovito delo v novi državi. Preveč je v nas še tega, kar nam je zasadilo v srce nemško obiležje stare Avstrije. Vsega tega se moramo brezpogojno rešiti. Deloma se je to že zgodilo v predpeklju, v preteklih letih vojne, a mnogo dela, predvsem tillega, osebnega nas še čaka.

V prvi vrsti se moramo otresti verig nemške pedagogike in njenega izrodka, avstrijske vzgojeslovne vede. Ne zanikujem svetovne splošnosti vzgojnih načel, vendar trdim, da nemška pedagogika ni šla tiste poti, ki je edino prava in vodi do človečnosti. Vzgojitelji so se sicer v pretežni večini zavedali svetega cilja vsake zdrave vzgoje, toda tisti številni možje, ki so predstavljali nemško državnost, med njimi mnogo profesorjev, so znali vsa ta lepa načela pretvarjati v strup ali pa so prišla do veljave načela pedagoških šarlatanov. Avstrijsko šolstvo pa je bilo nekaj posebnega. Kljub lažiliberalnemu šolskemu zakonu z leta 1869. je temeljilo kakor avstrijsko nemštvo, kakor država sama na neznačajnosti. Zakon je dajal sicer vsem narodom gotove pravice, toda kar vse se je godilo pod njegovim okriljem, pod krinko zakonitosti, to je uničilo v njem še zadnje dobro jedro.

Marija Terezija je izustila nekoč krilato besedo: Šola je politikum. To se dá razumevati na dvojen način. Pravilno pojmovanje omenim pozneje. Ali nemško-avstrijski birokratizem si jo je razlagal svojim namenom v korist. Šola mu je bila sredstvo, da doseže potom raznarodovalnega dela, potom vzgoje neznačajnosti svoj politični cilj, t. j. neomejeno in neomajno oblast nad vsemi nenemškimi narodi. Tej svrhi je bilo prikrojeno vse šolstvo, ne samo nemško po naših deželah, temveč tudi »narodno«.

Že ustroj šolstva ni odgovarjal našim potrebam in sploh našemu narodnemu značaju. Kompliciranost nemške duše se izraža že v paragrafirani kompliciranosti avstrijskega šolstva, ki se nam je vsiljevalo s svojo naduto šolsko hirarhijo in s svojimi metodami, ki so z neizmerno, pestro mnogoličnostjo razdirali ne le učiteljevega dela, temveč tudi preprosto dušo našega otroka. Pod krinko modernosti nas je to vzgojeslovje zasipavalo s tonami novih in prenovljenih krilatic — enodnevníc ter nas tako omamilo, da nismo videli pred pred seboj edine moderne poti, samorasle vzgoje narodnega značaja. In prepričan sem, da je ravno ustroj šolstva deloma zakrivil, da naše ljudstvo ne ljubi svojih šol.

V tem okuženem vzduhu smo živeli ter delovali. Mnogo smo storili dobrega, toda vedno le zoper načela nemško-avstrijske pedagoške modrosti in nekako iz nagona do narave in npravstvenosti. Ni bilo vse to

naša krivda. Vzrastli in vzgojili smo se v tem duhu ter si domišljali, da storimo delo prvovrstne moralne vrednosti, ako spoštujemo težnjam nemško-avstrijske politike prirojene predpise in jih vestno izpolnjujemo. V tem smo bili hlapci brez samostojne misli in mnogo hlapčevstva je še v nas. Seveda je bil pritisk od zgoraj po vseh inštancah navzdol tako silen, da mu nismo mogli odoleti, ako smo hoteli živeti vsaj neko borno življenje. Kljub temu smo vzgojili vsaj v neki meri narodu najdragocenejše, narodno čustvo. Ali je bilo stalno do najhujšega, to je seveda drugo vprašanje.

Poleg tega je rabilo nemško-avstrijski politiki še hujše sredstvo. Plačevala je učiteljstvo prav po beraško ter ga tako, sestradanega in vsake lepše, vzvišene misli nezmožnega, lahko brzdala. Gojila je v učiteljstvu vedoma trajno nezadovoljnost in ga tako vezala na redko lestvo službenega napredovanja, pri čemer ji je bil vsak pojav neznačajnosti dobrodošel. Spravila je tako vsakega, kdor se ji ni uklonil v brezupno stanje in mu ukradla veselje do slehernega dela, ki ni bilo plačano na ta ali oni način. Dobro je vedela, da je zmerna nasičenost, zadovoljnost — po besedah Nietzschejevih — velika zapeljivka, da je mati poguma in pramati drznosti.

In zdaj poglejmo v se! — Dovolj smo gledali tisto breme, ki je zdrknilo z nas, kojega ostanki pa se še drže naše osebnosti. Tudi sami smo krivi v mnogem! Med nami se je bila razpasla ostudno duševna lenoba, koje vnanje vzeroke sem odkril že poprej, ki pa je prepredla po naši krivdi vse naše bitje. Bodimo odkriti in povejmo, da se nismo mnogo brigali za resničen napredek v vzgojnem delu — nove metode puščam na strani — in da še nismo zanimali dovolj niti za svoje strokovne liste, Morda smo si jih naročevali — ali smo jih čitali z veseljem, razumevajočim trudom čitali in se vsaj v glavnih potezih ravnali po njihovih, često zakritih dobrih načelih? Malo nas je bilo takšnih in tem smo rekali »štreberji«, ne vedoč, da je morda njihovemu prizadevanju vzrok čista ljubav do izpopolnitve in ne samo do službenega napredovanja. Še manj pa nas je razen tega, kar je šolska oblast priporočala kot obligatno čtivo — seveda nemško — brigalo vse to, kar se je godilo izven mej Avstrije, izvzemši v sorodni ji Nemčiji. Preko črnožoltega plota smo le pokukavali, boječ se, da bi zagledali kaj dobrega. Kaj vemo o šolstvu Francozov, Angležev, Amerikancev? Le to, kar nam je avstrijska politika milostno dovolila. Vzeli, vtihotapili nismo sami ničesar. In niti šolstva naših najbližjih slovanskih bratov, Srbov, Rusov itd. ne poznamo. Pustili smo, da nas je tlačilo nizko avstrijsko nebo, da nas je obkroževalo megleno in ozko obzorje, ki ne pozna ničesar razen sebe.

In naj še končno povem, da smo imeli strokovno organizacijo zato, da smo krepko sedeli v njej in le sedeli?

Mislim, da je dovolj!

Morda sem v tej obtožbi segel v marsičem predaleč, da sem izjeme generaliziral. Toda zdi se mi, da je bilo teh izjem že preveč. In če sem streljal preko cilja, sem to storil, ker sem hotel cilj zadeti.

Ta cilj pa je sledeči:

Rad bi, da bi se sleheren jugoslovanski vzgojitelj mladine zavedal, koliko je v njegovi duši in njegovem delu še avstrijskega, koliko podzavedne dedščine tisočletnega robovanja. In da bi vso to navlako vrgel v stran, četudi bi ga bolelo, ker je že dober del njegove dozorele individualitete.

Začeti moramo pri šoli sami. Dajmo ji predvsem ne le narodnega lica, ampak tudi narodni značaj, ki odgovarja značaju naroda samega! Ne zidajmo ji velikih in hladnih kasaren in palač, temveč mnogo srednjih, toplih, prijetnih domov! Ne obtežujmo jih s pezo zloglasne hierarhijske donečimi naslovi! Naopak: odenimo v obleki preprostosti in iskrenosti ter jo izročimo manj številnim možem, a res smotreno delavnim možem! Ne nosimo nadalje v njo mnogo metod, ampak poizkusimo najti končni cilj našega dela, poizkusimo se ga zavedati povsod in zmerom — in dal vam bo najboljšo metodo v roko! In prenesimo vse tiste sile, ki so se izgubljale v malenkostnih prepirih izven šole in brezplodnih gostilniških pogovorih, v šolo, zastavimo jih tam boljšim, svetlejšim vzorom v prid! — Z ljubeznijo pa, s katero smo se bojevali, spoštujoč zakon, dasi krivičen, za interese nemško-avstrijske politike, ovenčajmo svoj trud za vsestranski napredek naše mlade državnosti.

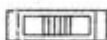
Tej novi državi in njenim vodnikom povejmo sledeče, ne enkrat, ampak vedno brez prenehanja: da ji mora biti šola, vzgoja naroda politikum v pravem smislu. Da mora biti cilj njene notranje in vnanje politike kakor vsake zdrave politike sploh procvit ljudstva ne samo v materialnem smislu, ampak še v večji meri v idejnem in da ji je v tem pogledu glavno in najučinkovitejše sredstvo нравstvena vzgoja mladine. V njej vidim renesanco našega naroda. Povejmo državi in dokažimo ji z zgledi, da je najbolj varno in najbolj dobičkanosno naložen tisti del narodnega premoženja, ki ga izda za vzgojo naroda v naznačenem smislu. V to svrhu se oklenimo z ljubeznijo in ponosom organizacije in ji dajmo, kar je njenega — saj dajemo sebi.

Še preden pa se vse to izvrši, kar je za moje oči bolj vnanjega značaja, prestopimo tudi k delu na sebi samem! Vsak dan se oddaljujmo bolj in bolj od avstrijanstva s tem, da se z vsakim dnem bolj približujemo svetu, ki nam skriva še mnogo sladkih tajnosti. Brez dela jih ne najdemo. Učiti se moramo hoje, liki otrok, zakaj dolgo naj je nemško-avstrijska politika čuvala vseh nezdod.

Izpodrinimo iz svojih listov zadnje ostanke diskreditirane nemško-avstrijske pedagoške valute ter jo nadomestimo z internacionalnimi vrednotami, s čemer se bo dvignila tudi naša duševna valuta na vsem kulturnem svetu. Tujih jezikov se učimo in odkrili bomo postopoma nova ljudstva, nove dežele, nove kontinente! Kar pa tam z odprtimi očmi, z odprtim srcem najdemo dobrega, lepega, plemenitega — to izberimo vestno in štedljivo ter posejmo v naše nove hrepeneče brazde. Tako bo naše delo segalo preko državnih in narodnih mej v skupnost vsega človeštva.

Vemo, da se kopičijo pred nami zapreke vseh vrst. Težko se je rešiti vkoreninjenih navad in razvad! Vendar pa je treba samo začeti. O volji vedno učimo, voljo vedno gojimo — zdaj jo tudi pokažimo na sebi. Novi svet nas čaka in gleda. Novi svet noče polovičarstva, marveč hoče novih celih ljudi, ki bodo ga proslavljali s krepkim, smotrenim delom v novem, zdravem duhu, na novih, zdravih temeljih.

Zato skrbimo, da nas ne zavrže!

DR. FRANC DERGANC:

WILLIAM JAMES.

Filozof moderne Amerike.

Predgovor.

Amerikanec je po svojem izvoru in značaju idealist in služabnik resnice. Svobodoljubni del Angležev je zapustil radi meščanskih vojsk in verskega preganjanja staro domovino in si zgradil nov svoboden dom v Ameriki. Mimogrede se vsiljuje historična paralela grštvo - kolonije in Anglija-Amerika, a samo toliko omenjamo, da se je razvilo v Ameriki iz izseljenega anglosaškega izbora posebno amerikansko pleme, ki se po nazorih in značaju bistveno razlikuje od sedanjih Angležev.

Kakor niza živa nit se vleče skozi politično in filozofsko zgodovino Amerike ideja svobode in resnice. V težkih bojih za svobodo je ustanovil Zedinjene države največji amerikanski heroj, George Washington (1732 — 1799); in Abraham Lincoln (1809 — 1865) je junaško zgrabil za orožje, da s krvjo izpere najgrši madež človeštva — suženjstvo; in ko je zavil hrčal največji in najljutejši krvavi boj v človeški zgodovini, odločilni boj med dvema kulturama, med demokratično kulturo pravice in despotično kulturo nasilja, tedaj se je dvignil tretji amerikanski junak, doktor filozofije in profesor Woodrow Wilson (roj. 28. dec. 1856) ter vrgel, zvest idealnemu temperamentu velikega naroda, svoj težki meč na tehtnico pravice.

Isti živi stržen idealizma prerašča tudi filozofsko zgodovino Amerike. Prva dva samostojna ameriška filozofa, Jonathan Edwards (1703 — 1758) in Samuel Johnson (1696 — 1772), sta bila učenca in prijatelja velikega idealista, irskega škofa G. Berkeleya. V prvi polovici 19. veka je ameriški idealizem s podvojeno silo oživel v transcendentalizmu (W. E. Channing, 1780 — 1843, R. W. Emerson, 1803 — 1882), ki ga je okrepila struja idealistov, razvijajoča se pod vplivom francoskih in angleških idealistov (Cousin in Coleridge): Harris, Bowne, Watson, Howison, Royce.

Tako globoko v krvi in duhu korenini ameriški idealizem, da se niti v reakciji ne more zatajiti. In baš ta idealijem proti lastni volji naj-sijajneje dokazuje iskrenost, trajnost in samorodnost idealnega temperamenta. Kakor bi se ljubo solnce na jasnem nebu naenkrat hudo raztogotilo, da ne mara nič več sijati zemlji, ampak sipati nanjo le temo in mraz, pa bi ta togota samo še bolj razvnela njega toploto in svetlobo: ravno taka se mi vidi ameriška reakcija proti idealizmu, kakor jo je začel osobito William James (izg. džems), filozof radikalnega empirizma in pragmatizma. Seveda so zlohotni in površni diletanti razglasili pragmatizem za izrodek najnižjega in najpodlejšega materializma, ki grozi bogu in duši, državi in kulturi.

A častite bralke in bralci se skoro sami prepričajo o nedostojnosti tega sumničnega ter na koncu vzklíknejo, polni zadoščenja in hvaležnosti za duhovito in plemenito zabavo, kakor jo navadno ne nudi suhoparna filozofija:

»Ta pragmatizem bodi nevaren, ta ljubezniva, dobrovoljna trojna sinteza, ta blagozvočni akord empirizma, Reidovega intuicionizma (common sense) in idealizma?«

Pragmatizem (instrumentalizem, humanizem) je filozofska struja, ki izvira iz Amerike. Prvi je rabil besedo Amerikanec Ch. Pierce 1878, a razširil in vdomačil jo je šele čez dvajset let (1898) W. James. Pragmatčno metodo za logiko je uporabil Amerikanec J. Dewey (instrumentalizem) in za zgodovino filozofije Anglež F. C. S. Schiller (humanizem).

I.

William James se je rodil 11. januarja 1842 v New Yorku kot sin pastora in se je posvetil v mladosti naravoslovju, l. 1869. je postal na Harvard-univerzi doktor medicine. Istotam je podučeval od 1872 anatomijo in fiziologijo, pozneje je bil imenovan za profesorja psihologije in filozofije. Umrl je 26. avgusta 1910.

W. James je gojil psihologijo kot svojo glavno stroko in si pridobil z originalnimi deli prvo ime na polju moderne ameriške introspektivne psihologije.

Ker ni namen sledečih vrstic poročati o psihološki činnosti W. Jamesa in njegovih psiholoških teorijah, omejiti se hočemo na njegovo filozofijo radikalnega empirizma in pragmatizma, kakor jo je sam kar najpoljudneje in najpregledneje razvil v svoji, na osem predavanj razdeljeni knjigi: *Pragmatizem. Novo ime za stare metode mišljenja*. Harvard-univerza, 1907.

Da stopi Jamesova filozofska ličnost (osebnost) občinstvu prav plastično in verno pred oči, prikrojeno je porčilo tako, da govori iz večine filozofov z lastnimi besedami, seveda v prosti prestavi.

Prvo predavanje.

Današnja dilema v filozofiji.

Najprej razpravlja James o odločilni in merodajni važnosti filozofije za življenje, vsak človek ima svojo filozofijo, iz katere potekajo kakor iz skupnega studenca vse njegove misli, čustva in čini. Vso različnost filozofskega mišljenja razlaga iz dveh miselnih tipov: iz racionalističnega in empirističnega temperamenta.

V boju teh dveh temperamentov nastopa James kot posredovatelj.

»Upam, da vas pripravim do tega, da najdete v tej filozofiji srednjo pot za svoje mišljenje, ki ga baš iščete.

Nudim vam stvar s čudno zvenečim imenom »pragmatizem« kot filozofijo, ki utegne zadovoljiti obojno potrebo. Ostane lahko religiozna, kakor racionalistični sistem, zna pa gojiti istočasno, kakor empirični, najožji stik z dejstvi.«

Drugo predavanje.

Kaj hoče pragmatizem?

James takoj izjavi odkrito in skromno, da pragmatizem ni kak nov, dovršen, zaokrožen sistem, da je samo »novo ime za stare metode mišljenja.« Pragmatizem označujeta dva bistvena znaka: 1. da je samo neka splošna praktična metoda; 1. da prinaša genetično teorijo resnice.

»Pragmatična metoda je najprej metoda za poravnavo filozofskih sporov, ki bi bili brezkončni. Pragmatična metoda obstoji v takih slučajih v poizkusu, vsako sodbo (misel) razložiti na ta način, da preišče nje praktične konsekvence, da pokaže kakoršnokoli praktično razliko.

Ime prihaja od grške besede *πράγμα* (pragma), ki pomeni »čin«, od tistega debla, iz kojega sta izrasli naši besedi »praksa« in »praktično«. Ta izraz je uvedel v filozofijo Charles Pierce v članku, ki je izšel pod naslovom »Kako se dajo naše ideje pojasniti« (How to make our ideas clear) v časopisu »Popular Science Monthly« (januar 1878).

Vsa naloga filozofije naj bi obstojala v tem, da ugotovi, kaka posebna razlika nastopi za vas in zame v gotovih trenutkih življenja, če je ta ali ona svetovna formula resnična.

Teorije potem niso več odgovori na zagonetna vprašanja, odgovori, ki nas pomirjajo, temveč teorija postane orodje.

Pragmatizem enači nominalizmu v tem, da pomeri sproti vsak pojem o konkretnem slučaju, da takoj konfrontira vsak pojem z njegovim konkretnim predmetom, z utilitarizmom poudarja povsod praktično in koristno stališče, s pozitivizmom se vjema v tem, da odklanja nepotrebne metafizične abstrakcije in diskusije, da zameta vsak apriorizem in prirojene kategorije: »tako je bila pregnana iz znanstvene logike božanska nujnost in človeška samovoljnost je stopila na njeno mesto.«

Drugi bistveni znak pragmatizma je posebna teorija resnice, katero naziva J. Dewey instrumentalizem: vsaka resnica je le praktično orodje, da si ž njim kako delo olajšamo ali ga omogočimo, da se hitro in zanesljivo orientiramo v zmedah življenja in narave. Anglež Schiller pravi tej teoriji humanizem: vsaka resnica je človeška tvorba, izdelek človeškega razuma. Nobena resnica ne pride gotova na svet, ampak vzrase iz malih početkov, iz človeškega praktičnega duha. Resnica kake ideje se meri po nje praktični vporabnosti, po »delovni veljavi«, torej po tem, koliko je za praktično delo vporabna.

»Pragmatizem, čeprav se drži tudi dejstev, vendar ne čuti privlačnosti k materializmu, na katerem boleha vsakdanji empirizem. Če imajo teološke misli kako veljavo za praktično življenje, potem so pragmatizmu v tem smislu resnične, da se odlikujejo pač s tem dobrim.«

Tudi transcendentalni idealizem je v toliko resničen, v kolikor ima praktičnega pomena za gotove ljudi (n. pr. verska tolažba).

»Misel je tako dolgo resnična, kolikor časa je vera vanjo za naše življenje koristna.

Resnica je neka vrsta dobrega in ne, kakor se navadno misli, različna, dobremu koordinirana kategorija. Resnično se imenuje vse, kar se izkaže iz gotovih razlogov za dobro na polju intelektualnega prepričanja.

Kar je za nas bolje verovati, to je resnično, s pridržkom, da ne pride v konflikt z drugimi pospešitvami življenja. Največje sovražnice vsake naše posamezne resnice so druge naše resnice.

Kratkomalo, pragmatizem razširja torišče, na katerem moreš iskati boga. Pragmatizem je za vse pripravljen. Tudi mistična izkustva bi pustil veljati, če bi imeli praktičnih posledic.

Kot sprejemljiva resnica mu velja samo to, kar nas najbolje vodi, kar je najprikladnejše za vsak del življenja, kar se da najbolje spojit

s celoto izkustva. Če morejo teološke ideje to storiti, če se pri tem obnese osobito pojem boga, kako bi tu mogel tajiti pragmatizem eksistenco boga?»

Tretje predavanje.

Nekateri metafizični problemi v pragmatični luči.

Po pragmatični metodi konfrontira James genetično in s konkretnostjo najprej pojem substance in sicer materialno in dušno substance. Vpraša s pragmatičnega stališča:

»Kakšen praktičen razloček nam nastane iz tega, če vodi svetovni razvoj materija ali duh?

Pojmi so zato tukaj, da se ž njih pomočjo približaš izkustvu, so zato tukaj, da iščeš praktičnih razlik.

Pravi pomen materializma in spiritualizma ne tiči v dlakocepnih abstrakcijah o notranjem bistvu materije ali o metafizičnih atributih boga. Ampak tiči v popolnoma različnem apelu obeh strani na naše čustvo in našo činovnost, v različnem oblikovanju naših upov in pričakovanj in v vseh fino razcepljenih posledicah, prihajajočih iz tega razlikovanja. Materializem taji naprosto, da je moralni svetovni red večni, in kar prestriže naše upe, spiritualizem trdi večni moralni svetovni red in da jo popolno svobodo našim nadam.

Potreba večnega moralnega svetovnega reda je ena izmed naših najglobljih srčnih potreb.

Jaz sam menim, da je prvotno iskati dokaza boga v notranjih osebnih izkustvih.«

Zakaj črti torej neznčajnejš in hudobnejš z notranjimi izkustvi črne duše boga in vsako vero, zakaj sovraži smrtno in nespravno vsakega človeka, ki se je le količkaj »kompromitiral« s kako vero ali božjo simpatijo? Iz pragmatizma, ker se boji strašnih posledic, ko bi bili verski nauki resnični.

Potem razkropi James po pragmatični metodi še smoter v naravi in prosto voljo:

»Sama beseda smoter nima nobenega pomena in ne razloži ničesar. Je po vsebini najbolj prazen princip. Staro vprašanje, ali deluje sploh kak smoter, je brezpomembno. Pravo vprašanje se glasi: Kaj je svet, če že ima spočetnika ali ne? Na to vprašanje pa more odgovoriti samo izsledovanje prirode v posameznem.

Če ravna tek sveta videča in ne slepa moč, potem smemo po pameti pričakovati boljšega konca.

Smoter božji ni samo, ustvariti in odrešiti človeka, ampak on hoče, da se to izvrši samo od sebe z delovanjem neskončnega mehanizma prirode.« To se pravi: s sodelovanjem človeka samega, ki tvori važen del tega mehanizma.

»Nauk o svobodi volje ima samo potem smisel, če je teorija odrešenja.

Težišče filozofije mora spremeniti svoje mesto. Premaknjeno stališče filozofije ima pomeniti, da bodo odslej obdelavali filozofska vprašanja duhovi, ki se manj nagibajo k abstrakcijam, duhovi, ki so bolj naravoslovno in individualistično pobarvani, a pri tem niso brezverski.

Četrto predavanje.

Enota in množina.

J a m e s razloži pragmatično razmerje mej monizmom in pluralizmom:

»Najvažnejša točka, katero moramo ugotoviti, je ta, da obstajata enota (monizem) in množina (pluralizem) popolnoma enakopravni druga poleg druge.

Ko bi ne bili niti dve stvari na svetu enaki, potem ne bi mogli sklepati iz preteklih izkušenj na bodoče. V takem svetu samih singularitet bi bila naša logika brez koristi.

Ko bi se torej v življenju in prirodi ne ponavljali dosledno gotovi ritmi in gotove faze, ko bi ne vladala zanesljiva enakomernost in dogodna enota, potem bi bila vsaka možnost spoznanja sploh izključena. Moderni idealist vidi svoje ideale v bodočnosti, ker ve, »da naš svet v teološkem pomenu še ni popolnoma zenočen in da se vedno trudi, to zenočenost bolje organizirati.«

Pragmatizem pravično in enakopravno priznava vsa dejstva, smatra za važno, odločilno dejstvo mistično čustvenost: »Avtoriteta, ki jo ima brezdvomno absolutni monizem in jo bo najbrže vedno imel za nekatere ljudi, nima svojega vira moči v razumu, ampak sloni na mistični podlagi.

Koliko enote je tukaj, to je po mnenju pluralizma vprašanje, ki se da le empirično rešiti.

Zadnje odločitev mej monizmom in pluralizmom pušča pragmatizem zavestno in suspenso, na vsak način pa je tudi pluralizem dano dejstvo, svet obstaja iz konkretnih delov, ki si deloma sovražno nasprotujejo, deloma pa streme po vedno večji enoti in harmoniji.

Peto predavanje.

Pragmatizem in zdravi ljudski razum (common sense).

Tukaj razloži J a m e s po pragmatični metodi rast in razvoj vsake resnice. K stari resnici, ki smo jo prevzeli doma od staršev ali pozneje v šoli od vzgojiteljev, se pridruži novo, nepričakovano dejstvo. Stara

resnica se razburi, nastane nemir in nekak boj mej staro resnico in novim dejstvom. Kakor dva nasprotnika si stojita nasproti stara, vdomačena, po vseh logičnih pravilih urejena resnica in novo dejstvo, ki se je vsililo in pritihotapilo od zunaj. Tega nemira, boja posledica je kompromis, stara resnica zatisne oči, odpre usta in resignirano pogoltne grenko pilulo novega dejstva in asimilira svojemu telesu. Ta spoznavna asimilacija je tipičen proces, ki se nekako avtomatično, reflektično ponavlja, ki ga sleharni dan doživljamo na sebi. Pri tem se človek vsak dan iznova prepriča, kako presežno moč predstavlja stara, vkoreninjena resnica, kako je vsak odrasel človek po svojem bistvu prav za prav konservativec. Spoznavna asimilacija se vrši po stalnem ritmu teze, antiteze in sinteze.

Rast in razvoj resnice (spoznanja) delujeta in ustvarjata skozi desetisočletja od prvega mislečega človeka sem. Vsaka resnica je sad, ki zori že desetisočletja, a ni še dozorel. Vsaka resnica (pojmem) je zgoščeno izkustvo desetisočletij, je sotrudni pridelež pelikega števila anonimnih ljudskih filozofov.

»Iz tega sledi, da so se ohranili v človeškem duhu morda prav stari načini mišljenja skozi vse poznejše spremembe. Morda še niso popolnoma iztrebljene najprimitivnejše miselne metode. Naše fundamentalne miselne metode (pojmi) so odkritja naših najstarejših prednikov in so se ohranila skozi vsa sledeča izkustva. V razvoju človeškega duha tvorijo ti miselni načini veliko fazo ravnotežja, in ta faza je zdraviljudski razum (common sense).«

Dalje razlaga James, kako se je človeški duh razvijal, rasel dalje preko faze ljudskega razuma s pomočjo znanstvenega naravoslovja in filozofskega mišljenja. Tako sta se razvila poleg ljudskega razuma še dva druga tipa mišljenja: naravoslovni tip in kritično-filozofski tip. Kateri izmed teh treh miselnih tipov je pravi?

»Neki življenjski sferi se podaja bolje ljudski razum, drugi naravoslovje, tretji filozofski kriticism, če pa je katera teh miselnih metod brezpogojno resničnejša, to ve samo nebo.«

Šesto predavanje.

Pojem resnice v pragmatizmu.

Uvodoma izreče James sodbo o bodočnosti pragmatizma, ki bo moral prehoditi vse tri razvojne štadije vsake resnice: 1. v prvem štadiju jo proglasi nasprotnik za nes pamet; 2. v drugem štadiju prizna sicer nje resničnost, a jo obsodi kot trivialno in brezpomembno; 3. v tretjem štadiju jo pa nasprotnik brutalno uzurpira in dokaže, da jo je samo on odkril.

A kaj je resnica?

»Resnične predstave so take, ki si jih moremo prisvojiti, jih uveljaviti, spraviti v moč in verificirati. Zmotne prestave so take, pri katerih vse to ni mogoče.

Resnica je potek, dogodek, in sicer dogodek samopotrditve, nje verifikacija.

Posest resnice ni tu nikakor samonamen, ampak sredstvo za izpolnitev kake življenske potrebe.

V bistvu so resnice verifikacijski procesi, resnica ni zopet nič drugega nego vodnica.

Resnica ni, ob kratkem povedano, nič drugega nego to, kar nas na potu mišljenja dalje spravi.

Plačilo (korist), ki ga vsebujejo naše resnične ideje, je edini vzrok, ki nas sili, da se jih držimo.

Zmotni nazori učinkujejo v poteku časa ravno tako pogubno, kakor delujejo resnični nazori uspešno.

Naša dolžnost, soglašati z istino, ima, kakor vidimo, svojo korenino v pravi goščavi konkretnih koristi.«

Resnično je torej to, kar je praktično in koristno, kar plajša in pospeši praktičen uspeh, kar navaja in vodi k uspešnemu delu. Resnica je korist in uspeh. Resnica je praktična uporabnost kake ideje.

»Resnica se prideluje v teku izkustva.

Absolutna resnica v tem smislu, da je ne bi moglo spremeniti nobeno bodoče izkustvo, to je idealna točka, proti kateri konvergirajo vse naše resnice dneva.«

Sedmo predavanje.

Pragmatizem in humanizem.

James razlaga na široko Schillerjevo teorijo humanizma: da so naše resnice človeški izdelki, tvorbe človeškega duha, a nikakor ne večni apriorizmi, kakor trdi in dokazuje racionalizem.

Razlikujemo trojno istinitost: 1. zaznave; 2. zunanje korelacije časa in prostora, notranje, iz bistva samega izvirajoče korelacije; 3. tradicijo, vsoto podedovanih in od drugih prevzetih resnic.

Istina je plastičen kaos, šele človeški duh prinese svoje oblike (modele) vanj, kakor ustvari domišljija sanjavega otroka iz zmede oblakov konja, sadno drevo, hudega moža, kurenta — po hipnem razpoložaju, ali kakor napravi bojazljivec iz nedolžne sence krvoločnega razbojnika. To je tipičen, vsem ljudem enako lasten način, kako ustvarja človeška domišljija svoje subjektivne predmete iz kaosa objektivne istine. Čeprav vsi bojazljivci potvarjajo brezlično senco, pa ista vendar nikoli ne postane razbojnik.

Tako so vsi pojmi, vse formule, vsi sistemi samočloveške tvorbe, izdelki človeške domišljije a posteriori, nikoli a priori, kakor je učil Kant.

»Bistvena razlika (med racionalizmom in pragmatizmom) obstaja v tem, da je racionalizmu resnica od vse večnosti gotova in dovršena, dočim se nahaja pragmatizmu še v nastoju (in statu nascendi) in pričakuje svojo obliko deloma šele od bodočnosti.«

James zavrača očitane lahkornosti in samovoljnosti: »Nikdo ne čuti tako globoko neznanskega pritiska objektivne kontrole, pod katerim izvršuje naš duh svoje operacije.« To je kontrola vseh samostojno mislečih oseb in od človeka neodvisnih dejstev.

Dvoje sledi: 1. pojmi so človeške tvorbe, posnetki iz izkustva; 2. ker pa izkustvo rase in se spreminja, mora se vršiti periodična revizija starih pojmov po metodi pragmatizma, vedno iznova se mora pomerjati njih tesna obleka ob živo rastočem telesu izkustva.

Sicer pa: »Obe hipotezi sta v očeh pragmatista opravičeni, kajti obe imata svojo korist. Abstraktno vzet, je pojem absolutnega sveta brezogibno potreben. Konkretno vzet je tudi nepogrešljiv, vsaj za gotove duhove, kojih religiozno življenje se po njih ravna.«

Osmo predavanje.

Pragmatizem in vera.

V tem poglavju brani James pragmatizem očitanjem brezverstva:

»Po pragmatičnih principih ne moremo zavreči nobene hipoteze, če prihajajo iz nje posledice, ki so za življenje koristne.

Korist absolutnega pa nam dokazuje ves potek verske zgodovine človeka. Tu doli se gibljejo večne roke.«

Ne zadošča namreč samo logična zadovoljitev kakega sistema, kajti človeški duh ne pozna samo logičnih potreb, ampak v prvi vrsti in v višji meri ga vodijo mistične, estetične in etične potrebe. Ta estetična in mistična čustva, etični nagoni simpatije so v človeški zavesti logiki enakopravna, iz večine celo nadrejena dejstva. Seveda niso ti dušni činitelji pri vseh ljudeh enako razviti, v psihopatičnem slučaju ostanejo posamezni celo nerazviti (moral insanity). Radi tega pa slepec nima pravice, tajiti bitnost barv.

James oznanja pluralističen meliorizem:

»Popolnost je potreben princip, popolnost je možen, končen cilj.«

Pragmatizem hoče očistiti versko pojmovanje, izluščiti verska dejstva, zlasti princip odrešenja.

Meliorizem stoji v sredi med optimizmom in pesimizmom. Svet in človeško telo je nepopolno, celi socialni ustroj je nepopolen: vsled te nepopolnosti trpi človek, nedolžno trpi. Ali je možna rešitev iz tega ne-

zasluženega trpljenja? Človek hrepeni reflektorično po odrešenju, kakor bi mu bil prirojen nagon po odrešenju.

Črnogledi pesimizem pravi, vse se bo tragično končalo, odrešenje je nemogoče, vsak poizkus je zaman.

Optimizem je iznašel historično različne oblike odrešenja in jim dal versko ali filozofsko obliko. Optimizem uči nujnost odrešenja, določene- ga že naprej od vseprve večnosti.

»Meliorizmu ni odrešenje niti nujno niti nemogoče. Meliorizem ga smatra temveč za m o ž n o s t, katera postaja tem večja verjetnost, čim bolj se množe istiniti, dani pogoji odrešenja.«

Meliorizem torej trdi, da je odrešenje mogoče, ampak samo z dejan- skim, činovnim, ne le besednim sodelovanjem človeka. Človeški duh dobi popolnoma novo orientacijo: človek, samo iz tebe pride tvoje od- rešenje, samo s sodelovanjem tvoje čiste, samo v uspešnih činih, ne v sugestivnih besedah si razodevajoče volje!

To odrešenje pa ostane po pluralističnem nazoru vedno le delno, omejeno na ožji okvir, kamor je priroda vklenila človeka. Vsak človek se naj zave te omejenosti in zavedno deluje v svojem prirodnem okviru za to časovno in prostorno omejeno odrešenje. Ti delni krogi še bodo širili in širili, nazadnje se zlili v en sam, vse človeštvo obsegajoč okvir.

Potreba odrešenja je različnim ljudem v različni meri prirojena, v najvišji seveda etičnim ženijem in reformatorjem, v katerih se javlja naravnost kakor slepa, vse ovire prezirajoča in rušeča strast.

S posebno vnemo pobija J a m e s očitane brezverstva in navaja v dokaz svojo knjigo o verskih izkustvih (*Varijacije verskega izkustva*, 1902), katero so sprejeli kritiki kot obrambo božje eksistence.

»Nikakor ne mislim, da je naše človeško izkustvo najvišja oblika izkustva, ki ga svet ima. Temveč mislim, da stojimo k celoti sveta v istem razmerju kakor naši kužki in muce k celoti človeškega življenja: so le tangente h kurvam življenja, kojih začetek in konec, kojih oblika leži čisto izven njihovega območja. Ravnotako smo mi tudi samo tan- gente h kurvam višjega življenja. Kakor se pa strinja mnogo idealov naših kužkev in muc z našimi ideali, kar kužki in muce vsak dan doka- zujejo, tako smemo tudi mi na podlagi dokazov verskega izkustva vero- vati, da bivajo višje moči in da streme, odrešiti svet v tisti idealni smeri, ki odgovarja našim idealom.«

Koncem knjige proglašja J a m e s naravnost pragmatističen in me- liorističen tip »teizma«.

»Popolnoma mogoče je, sprijazniti se s takim svetom, iz katerega ni mogoče pregnati resnosti življenja. Kdor to stori, je pristen pragma- tist. Pripravljen je plačati vresničenje idealov, ki si jih ustvarja, ko bi bilo treba — z lastnim življenjem.«

(Dalje prih.)

MARIJA KMETOVA:

O NOTRANJI VZGOJI UČITELJSTVA.

Veliko besed je* slišati o vzgoji učiteljstva, osocialni, gospodarski in narodni vzgoji učiteljstva. In vendar bi bila vsa ta vzgoja brez pomena, če bi ne bilo v njej onega notranjega jedra vzgoje duše učiteljstva.

Učitelj mora biti predvsem človek. Človek z globoko dušo, zakaj umevanje vseh teh majhnih, mladih duš, ki jih ima pod seboj, je velika umetnost. Te vzgoje mu ne more dati učiteljišče, (posebno ne tako, kakršno je); tudi mu je ne morejo dati one knjige, ki bistrijo razum in zunanost. Notranjo vzgojo si mora dati učitelj sam. Učitelj mora razumevati prirodo in vse njene tajne lepote, zakaj v prirodi je globoka duša, ki priveže človeka nase in ga naredi plemenitejšega in boljšega. A koliko je med nami učiteljstva, ki hodi slepo mimo prirode, ne vidi je, ne čuti z njo. Sedanja doba je tako hladna in trezna, tako brez duše. In če je učitelj tudi tak? Kakšne bodo njegove besede, ki jih vliva v mlada srca? A mladost je tako žejna toplote in svobode!

In dalje knjige. Ni zadostna le stanovska izobrazba razuma. Učitelj mora poznati tudi knjige globokejšega, duševnega pomena. Da ne bo kakor učiteljica, ki je brala Cankarja in je dejala: »Slišite, tale Cankar je pa res umetnik!« — »Res umetnik.« ali te ne zazebe pri srcu zdaj, v teh časih, ko že zdavnaj vemo, kaj je Cankar? In tudi, da ne bomo kakor tisti, ki se z vso besnostjo potegujejo za formalnost in formuliranost. Vse to je znak zunanje nestrpnosti duha, a duša je prazna. — In veliko jih je, ki ne poznajo Župančiča, Cankarja, Levstika in — Prešerna! Kar so slišali v šoli, a potem se niso poglobili dalje vanje. Poznajo pa natančno vse nemške romane in novele. — Učitelj mora biti dober. Dobrota pa ni le v dobrem dejanju, v milodarju ali zbiranju prispevkov za dobrodelne namene. Dobrota je predvsem ona duševna dobrota. Dobrota, ki vé, kje je svetišče sočloveka, kje je ona tajna večna luč, ki jo ima vsak človek v sebi. Kako razumevaš to svetišče, kako stopiš vanj in kako se vedeš v njem, to je ona prava dobrota, ki je ne poznamo prav nič. Da si ne bomo tujci, to je! In kdo rabi več dobrote kakor učitelj? Saj mora biti kakor apostol svetih besed in blagih dejanj. Disciplina mu bo dobrota in glavni učni smoter privzgajanje dobrih, plemenitih ljudi. To v prvi vrsti, zakaj vse drugače bi nam bilo sedaj, če bi bili imeli nekoč tako učiteljstvo.

Taki, kakršni smo, s samim razumom, nismo ljudje; le polovica je polna, a druga polovica je prazna, duševnost pozabljena, odrinjena daleč s poti.

* Upajmo, da pride C. zdaj po svoji smrti bolj do veljave.

FR. VAJDA:

PRISPEVEK K ŠOLSKEMU PROGRAMU.

»Le tujcem sreče svit se v Kranji žari.« Tako je pel Prešeren v svoji dobi o naši domovini in to velja še dandanes. In zakaj? Ker manjka našim ljudem temeljite izobrazbe, ki bi jih usposobila za razne poklice. Vsled tega so ugodnejše in dobičkanosne službe pri nas večinoma v rokah tujcev, naši ljudje pa opravljajo nižja dela kot težaki na polju, delavci v tovarnah in rudokopih doma in v tujini. Da se dvigne izobrazba in pridobitna zmožnost našega naroda, se mora izboljšati naše šolstvo. Zato sem napisal svoje misli o tem važnem vprašanju ter priporočam ta prispevek v uvaževanje možem, ki bodo po vojni urejevali naše šolske razmere.

I. Ljudska šola.

Slovenska ljudska šola je v svojem bistvu dobra. Celo življenje gstanem hvaležen svojim ljudskošolskim učiteljem za temelj, ki so ga položili mojemu znanju. Obiskoval sem v 80-tih letih trirazredno ljudsko šolo na kmetih deloma s poldnevnikom. Naučili smo se računati, pisati in brati, tēr si pridobili toliko znanja v slovenščini, da sem na podlagi materinščine zmagoval nemščino in latinščino. Od začetka mi je nemški učni jezik v gimnaziji delal precej preglavice, toda temeljito poznanje slovenske slovnice olajšalo mi je učenje tujih jezikov.

Zdi se mi, da se zadnja leta pod političnim pritiskom nemščina preveč in prerano vsiljuje učencem v ljudski šoli. Po prepričanju velikih pedagogov tuji jeziki ne spadajo v ljudsko šolo do 10. leta. Tako so nam predavali profesorji pedagogike na vseučilišču.

Nadalje imam utis, kakor da bi moderna šola nekoliko mehkužila deco, da šola ni več tako stroga v zahtevanju pozitivnega znanja v slovnici in računstvu, da se deloma izgublja v biologiji in podobnih eksperimentih, vendar moram priznati, da sem tudi pri svojih otrocih v splošnem zadovoljen z uspehi sedanje ljudske šole v kljub zelo težavnim vojnim razmeram.

Ljudske šole v njenem bistvu torej ni treba izpreminjati. Potrebno je le, da se malorazredne ljudske šole razširijo v večrazredne ter da se učiteljem zasigurajo takšni dohodki, da bodo brez gmotnih skrbi lahko posvetili vse svoje moči svojemu vzvišenemu poklicu.

II. Strokovno šolstvo.

To je neprecenljive važnosti, a pri nas Slovencih žalibog zelo zanemarjeno.

Sedanja vojna je s svojimi brutalnimi posledicami glede dobivanja živil in drugih potrebščin dokazala veliko važnost pridobitnih stanov,

zlasti kmetijskega in obrtnega. Ako je vojna v vseh slojih ljudstva vzgojila zmisel za telesno delo in zbudila spoštovanje do pridobitnih poklicev, potem bomo vsaj nekoliko oškodovani za prevelike izgube in žrtve.

Slovenci smo sicer imeli premalo svojih ljudi v študiranih poklicih in v splošnem premalo srednješolskih dijakov, vendar so v tem oziru deloma tudi pri nas že bile nezdrave razmere. Poznal sem dijaka, ki je s težavo in nerad študiral, ni mu šla ne latinščina, ne grščina, ne matematika, vendar so ga starši silili v gimnazijo, čeravno je oče imel obrt, ki jih je boljše redila, nego redi dvornega svetnika njegova na videz sijajna služba. Dečko je bil telesno krepak in bi se lahko izučil očetove obrti ter bi prišel prej do boljšega kruha, kakor z brezplodnimi študijami. Ako je dijak vsled slabih učnih uspehov izstopil iz gimnazije ali realke, je navadno rajše posedal kot pisar v pisarnah za borno plačico, nego da bi se izučil kakšne obrti ali se vrnil na kmetijo. Zdaj v vojni se je pokazalo, da je kmet in obrtnik na boljšem kakor uradnik. To spoznanje se mora utrditi. Zato pa je potrebno, da se produktivnim stanovom nudi temeljita izobrazba, da se izpopolnijo v svoji stroki ter dosežejo svojemu delu, svojim dohodkom in svoji izbrazbi primeren ugled.

A. Kmetijske šole.

Večina slovenskega naroda je danes kmetijskega stanu. To je nesahljiv vir za naraščaj drugih stanov, a mora biti tudi vir narodne blaginje. Da se kmetijstvo dvigne, so potrebne kmetijske šole, ki dajejo bodočim posestnikom potrebno teoretično znanje in na svojem vzrono urejenem gospodarstvu praktičen vzgled. Sicer že imamo takšne šole, toda njih gojenci se niso vedno posvetili kmetijstvu na domači grudi, ampak velik del jih je šel v druge službe kot oskrbniki na veleposestvih v tujino, dostikrat tudi v trgovino ali kam drugam, kjer sploh niso izvrševali poklica, za katerega so se šolali. To se mora izpremeniti. V kmetijsko šolo naj prihajajo sinovi, ki so namenjeni, da po svojih očetih prevzamejo posestvo. Teli šol pa mora biti več, četudi deloma samo z enoletno učno dobo. Na Kranjskem bi najmanj za Gorenjsko, Dolenjsko in Notranjsko morale biti posebne kmetijske šole, na Štajerskem bi morala biti ena za Slovenske Gorice in obližje, druga za celjsko okrožje, tretja za Posavje itd., ker ima vsako okrožje drugačne gospodarske razmere. V vsaki kmetijski občini bi moralo biti nekaj gospodarjev, ki so dovršili kmetijsko šolo. Potem bo kmetijstvo napredovalo, pridelalo bo še več poljskih pridelkov in zredilo več živine.

Semkaj bi spadale še posebne vrtnarske šole, zlasti na Goriškem in v bližini večjih mest. Gozdarstva bi se morali učiti na kmetijskih šolah, kolikor ga rabi majhen posestnik. Za gozdarje v večjih privatnih in javnih gozdovih bi morala biti posebna gozdarska šola.

To pa je, le še en del kmetijske izobrazbe. Z izobrazbo kmetijskih gospodarjev se mora vzporedno razvijati izobrazba kmetijskih gospodinj, ki se je pri nas dozdej popolnoma zanemarjala. In vendar že pravi star pregovor, da žena pri hiši tri ogle podpira.

Kdor ima količkaj vpogleda v kmetisko življenje, ta ve, da se na kmetih porabijo velikanske množine pridelkov, pri vsem tem pa hrana ni niti tečna niti vedno redilna, ker so gospodinjne neizobražene. V hiši dostikrat ni pravega redu in snage. Ako pride boljši gost, bi mu radi postregli, a ne vedo, kako in kaj, čeravno je pri hiši vsega dovolj. Gost pa se premaguje, da ne bi pokazal dobrim ljudem, da se mu stidi pri njih.

Nekaj štedljivosti s pridelki je kmetijske ljudi naučila vojna in z njo združena rekvizicija. Marsikateri posestnik prej ni mislil na prodajo zrnja in drugih pridelkov, zdaj pa vidi, da se doma lahko izhaja z manjšo množino pridelkov in več proda. Še več živil bi kmetisko ljudstvo dalo ostalim stanovom, ako bi kmetice znale vsaj pol tako štedljivo kuhati in gospodinjiti, kakor mora žena uradnikova. Izobrazba kmetijskih gospodinj je torej istotako v interesu kmetov samih kakor v interesu konsumentov. Kmet bo živel boljše, udobnejše in zdravejše, a bo lahko več pridelkov oddajal nego doslej. Konsumenti pa bodo dobivali več in tečnejših živil, če bodo prihajala iz rok snažnih in umnih gospodinj.

Še druga korist bo iz tega. Ženska ima že naravni nagon k snagi in marsiktero kmetisko dekle gre tudi iz tega vzroka v mesto, ker ima tam snažnejše in udobnejše domovanje. Če pa bodo kmetijske žene uvidele, da lahko imajo v hiši snago in red vkljub umazanemu poljskemu delu ter opraviilu s svinjami in perutnino, bodo se dobro počutile na kmetiji, kjer imajo vse potreščine pri roki. Kmetice same kaj rade ugovarjajo: »Pri našem delu ne more biti v hiši vedno vse lepo in snažno.« Tako vem iz posameznih slučajev pri nas in še več od drugih naprednejših narodov, da je to mogoče. Treba je le vzgleda in navade od mladih nog. Zato pa so potrebne gospodinjske šole za kmetijske deklice.

Te šole bi naj bile v zvezi s kmetijskimi šolami, kjer bi se deklice učile ravnati z mlekom, sirom in surovim maslom, uporabljati sadje in zelenjavo ter štedljivo kuhati tečno hrano iz domačih pridelkov.

Vsak moški malo pogleda po svetu, zakaj bi ženske morale tičati vedno za domačim plotom? Dokler je človek mlad, naj se uči doma in drugod. Ko se izobrazí in doraste, pa naj dela v svoji domovini.

Ker pa vsakemu kmetu ni mogoče dati svojega otroka z doma, izobrazba pa je potrebna za vse, zato bi se naj vpeljale obvezne kmetijske in gospodinjske nadaljevalne šole za kmetijske dečke in deklice, ki so dovršili ljudsko šolo.

B. Obrtne šole.

Pred vojno je bila v Avstriji južno od Gradca ena edina državna obrtna šola z značajem srednje šole v Trstu in še ta z laškim učnim jezikom. Dva miliona avstrijskih Jugoslovanov ni imelo prilike, da bi si pridobilo višjo obrtno izobrazbo v svojem maternem jeziku. Tik pred vojno smo dobili v Ljubljani takšno obrtno šolo, postavilo se je moderno šolsko poslopje, ki pa je — tragična usoda! — takoj od začetka služilo vojaškim namenom. Upajmo, da bo ta šola takoj po vojni začela svoje plodonosno delovanje.

Toda te šole ne bo mogel obiskovati vsak obrtnik, to je že neke vrste višja šola za obrt. Poleg nje so potrebne še nižje obrtne šole, katere mora dovršiti vsak obrtnik, prilično tako, kakor so sedanje obrtno nadaljevalne šole. Zadnja leta pred vojno se je pouk v teh šolah nekoliko poglobil. Ne poznam sicer natančneje ustroja teh šol, dozdeva pa se mi, da tukaj manjka sistematične organizacije. Vajenec ne more služiti dvema gospodoma: mojstru in šoli. Ako je cel dan delal v delavnici, ne more v večernih urah pozorno slediti pouku v šoli. Tudi pouk v posameznih tedenskih dnevih (nedelje!) ne nudi celotne in enotne izobrazbe. Del vajenske dobe bi moral biti določen izključno za šolo, n. pr. tako, da bi vsak vajenec moral eno leto obiskovati obrtno šolo ali pred vstopom k mojstru ali med praktično učno dobo ali po njej. Seveda bi se morale obrtniške organizacije tudi same brigati za izobrazbo naraščaja.

V tem oziru je bilo vzorno delovanje nekega trgovsko-obrtnega društva. To društvo se je obračalo na učitelje ljudskih šol, da mu priporočijo dečke, ki imajo veselje in sposobnost za trgovski ali obrtni stan. Za vsakega priporočenega sposobnega vajenca je društvo dalo učitelju 2 K odškodnine za pisalne stroške, za vsako desetorico v enem letu od istega učitelja priporočenih vajencev doklado 50 K, vrh tega vsako leto nagrade po 300, 200 in 100 K onim učiteljem, ki so v dotičnem letu poslali največ vajencev. Čital sem pred leti v nekem učiteljskem listu, da je neki učitelj dobil v enem letu vsega skupaj 452 K, drugi 280 K, dva pa po 172 K. Takšno narodno delo se z veseljem opravlja, ne pa, če človek poleg dela ima še stroške.

Te dečke društvo prevzame, jih v svoji pripravljalni šoli še nekoliko izobrazí, potem pa jih razdeli kot vajence obrtnikom in trgovcem. Vsak podjetnik rad vzame vajence od tega društva, ker so že nekoliko pripravljeni za svoj poklic. Vrh tega društvo vsakemu vajencu preskrbi vse potrebne listine, da podjetniku ni treba pisariti ali hoditi za krstnim listom, domovnico in drugimi dokumenti. Nadalje ima društvo vajence v evidenci, mojstri morajo večkrat poročati, kako so zadovoljni z va-

jenci. Ko se vajenec izuči, mu društvo dobi službo, pozneje mu tudi pomaga do samostojnosti. Na ta način je društvo naselilo svoje trgovce in obrtnike ter izpodrinilo tujce.

Zopet ne smemo pozabiti tozadevnih ženskih poklicev. Trgovske šole že imamo za deklice in tudi celo vrsto deklet v raznih pisarnah. Zakaj pa ne bi skrbeli za izobražene šivilje, modistke, perice in podobne dobičkanosne poklice? Izobražene kuharice bi po mestih lahko imele kuhinje za ljudi, ki si neradi iščejo hrane po gostilnah. Preprosta ženska brez naobrazbe bo si težko pridobila zaupanje strank, ki zahtevajo fino občevanje. Seveda boljša izobrazba ne sme gojiti mržnje do telesnega dela. Človek lahko opravlja tudi umazano delo, potem pa se umije in preobleče ter vživa svoj prosti čas v izobraženi družbi pri plemeniti zabavi. Zato pa se mora preustrojiti celi šolski sistem in premostiti prepad med študiranimi stanovi in pridobitnimi poklici. Kako si to mislim, hočem razložiti na koncu.

C. Trgovske šole.

Kar sem povedal o obrtnem, velja istotako za trgovsko šolstvo. Trgovina in obrt se izpopolnjujeta. Dostikrat je obrtnik obenem trgovec. V času veleprodukcije je marsikateri krojač, čevljar itd. postal trgovec v svoji stroki, ker kot obrtnik ni mogel konkurirati s tovarnami.

Tudi v trgovini nam manjka organizacije. Nezaslišano je n. pr., da v Mariboru, Ptuju in drugih mestih ni mogoče kupiti slovenske knjige, ker ni slovenskih knjigotržnic, nemški trgovci pa ne poznajo in ne marajo slovenske književnosti. In vendar naše ljudstvo rado čita in bi tudi kupovalo knjige, ako bi imelo priliko. Seveda knjigotržec mora poznati slovstvo, da ve kupcu svetovati. Dobra narodna knjigarna prispeva k razširjenju izobrazbe in omike ter k probuji narodnega čustva. Pred nekaj leti se je v nekem mestu otvorila knjigotržnica, zopet po zaslugi že prej omenjenega trgovsko-obrtnega društva. Slišal sem, da je ta trgovina razpečala vsako nedeljo po 85 izvodov sobotnega »Slov. Naroda« pretežno med delavskim ljudstvom; kajti mala peščica tamošnjih boljših slovenskih slojev je bila direktno naročena na list ali ga je čitala v čitalnici ali v kavarni. Koliko se je v oni trgovini razprodalo jugoslovanskih knjig in časopisov, to ve le sijajna bilanca dotične tvrde. A dobil si tam tudi svetovno književnost. Česar ni bilo v zalogi, se je naročilo in vsled dobrih trgovskih zvez ter neomajnega kredita so se dobile knjige in muzikalije iz Nemčije v 4 dneh, najpozneje v enem tednu. Vodja knjigotržnega oddelka je bil sposoben mlad mož, ki je prakticiral v Lipskem, v središču nemškega knjigotrštva. Zopet blagodejni uspeh načela: izpopolni si svoje znanje v tujini, potem pa delaj doma. Pri nas pa je bilo dozdej narobe: izobrazili se nismo nikjer, zato pa morajo naši

ljudje delati kot najnižji delavci v tujih rudokopih in tovarnah, v Nemčiji in v Ameriki, dočim se pri nas bogatijo tujci z boljšo izobrazbo.

Tukaj naj omenim še en nedostatek, ki je tudi posledica napačnega umevanja socialnega in narodnega pomena pridobitnih poklicev. Stare trgovske tvrdke s ponosom navajajo na svojih napisih letnico ustanovitve. Tvrdka prehaja od očeta na sina in ostaja od roda do roda v isti rodbini. Pri nas so to žalibog le redki slučaji. Oče si je pridobil premoženje s svojim podjetjem, sinovi študirajo (dostikrat prav slabo) ter postanejo brezposelni kavalirji, ki zapravljajo očetovo pridobitev, hčere se pomožijo z uradniki ali častniki, podjetje pa prevzame začetnik, ki hoče iz njega izžeti kupnino, s svojo rodbino dobro živeti in si še nakopičiti premoženje. Seveda gre to na stroške odjemalcev, celota trpi, da otroci podjetnika zopet lahko brez dela razsipavajo očetov zaslužek. Ako ima sin posebno nagnenje in sposobnost za znanstvo ali umetnost, naj se posveti temu poklicu in s tem porablja pridobljeno premoženje za kulturno delo. Toda to so pač redke izjeme. Pravilo bi naj bilo, da se vsaj en sin posveti očetovemu podjetju sebi in splošnosti v korist.

Tudi pri trgovskih šolah so potrebne razne stopnje: nižje šole mora dovršiti vsak vajenec in pomočnik, za samostojne trgovce, poslovodje, bančne uradnike pa bi naj bile višje trgovske šole. Vse podrobnosti naj določijo strokovnjaki, ki poznajo potrebe trgovskega stanu.

(Konec prih.)

TEMELJNA NAČELA ZA NAČRT PREUSTROJITVE ŠOLSTVA.*

V avstrijskem šolstvu imamo posebni državni zakon za ljudsko šolstvo (iz leta 1869., izpremenjen v šolsko novelo iz leta 1883.), ki obravnava tudi učiteljsko izobrazbo; lastni zakon (ki mu je še po cesarski sankciji l. 1854. ostalo ime »Organisationsentwurf« in se je pozneje izpreminjal z zakoni iz raznih let), ima srednje šolstvo; lastni zakoni in odredbe najvišje šolske oblasti urejajo strokovno in višje šolstvo. Dasi je obči vzgojeslovni smoter (omenjeni »Org.-Entw.« ga označuje: »Poslednji smoter vse mladinske izobrazbe je izobražen plemenit značaj.«) isti, vendar nima avstrijsko šolstvo, ki naj bi po svojem namenu služilo predvsem vzgoji, nobene skupnosti; ne veže ga nobena enotnost. Vse šole so pač učilnice, a niso za svoje delo postavile na prvo mesto vzgoje; zato jim je njihov posamezni šolski smoter določal pouk, ni pa ga določala vzgoja.

* Ta načela služijo za podlago delu v Zavezinem odseku, ki sestavlja načrt preustrojitve šolstva.

To je v šolstvu vzgojeslovni pogrešek že samposebi. Še težje pa občutimo ta pogrešek, če se zazremo v šolstvo, ki mu bodi od najnižjega do najvišjega učilišča vzgojni smoter isti kakor je vzgojni smoter vseobče narodne vzgoje; ko se mora ves šolski organizem od tedaj, ko prevzame malega abecedarčka, pa do tedaj, ko prepusti življenju za delo v narodu pripravljenega človeka, zavedati, da je edini pravi predmet vzgojeslovja: izobrazba osebnih osnovnih sil, kakor se dvigajo v narodu do objektivne enote.

Nobena kategorija narodnega šolstva ne sme puščati tega ozira z vidika, če noče, da ne koristi skupnemu narodu. Narodno-šolska zahteva je, da daje šola narodu uda, kakor ga sme narod zahtevati od vsake svoje šole. Pri tem skupnem smotru pa moramo določati skupne vzgojne in učne norme; na zunaj pa kažemo to enotnost, ne da damo vsaki šolski kategoriji lastni zakon, marveč s tem, da obravnavamo vse šolstvo v enem »šolskem zakonu«.

V naslednjem hočemo na kratko razviti temeljna načela, na katerih naj sloni tak zakon vsled zahtev narodne vzgoje.

Za vzgojo v ožjem smislu, t. j. za izobrazbo srca stavimo vse svoje vzgojno delo na vseobči temelj etične ali moralne kulture, ki vzgaja človeka za dobrega človeka. Tudi pri narodno-vzgojnem delu nam je to najvišji vzgojni smoter, kateremu se podrejajo vsi ostali; je temelj, na katerem stoji vse narodno-vzgojno delo.

Za prvo dolžnost vsešolske odgoje pa smatramo: zbuditi v gojencu zanimanje za torišče, na katerem bo deloval v življenju kot ud naroda, razviti ga in okrepiti telesno, usposobiti ga za delo in življenje pri skupnih narodnih interesih. V dosego tega smotra pa je treba, da je vsemu šolstvu namen enotna narodna izobrazba; enotna v tem, da so deležni splošne izobrazbe lahko vsi udje naroda potem javnega pouka in potem javnih socialno-vzgojnih naprav.

Ideja narodnega šolstva z enotnim narodnovzgojnim smotrom je neločljiva z demokratičnim razvojem modernega naroda. S to idejo narod pravzaprav šele postane narod v modernem smislu; šele ona ga usposablja, da služi lahko svoji narodni individualnosti, da postavlja njegovi udje vse svoje izobražene sile v njegov dobrobit. In socialni pedagog Natorp prorokuje, da »bodo poslej tisti narodi vodilni narodi na zemlji, ki najčistejše udeležijo idejo narodne šole«.

Ta ideja pa se mora v vsem šolstvu udeležiti v duhu in v resnici. V združenem narodu se morajo izobraževališča, ki so bila dotlej, dokler so služila različnim interesom, lahko brez izrazite vzgojne in izobraževalne zveze, združiti v celoto in se mora njihovo delovanje raztegniti na ves narod. Narodna združitev pa sama postane narodova

vzgojiteljica in mora to postati, ker tudi na zunaj reprezentira enotnost javne in splošne izobrazbe.

Kot taka pa se tudi ne more protiviti zahtevi po enotni narodni vzgoji; ne more biti v bistvu nasprotnica enotne narodne šole in ne nasprotnica v vseh svojih delih se dopolnujoče enotne narodne vzgoje, ki je temelj splošne narodove izobrazbe. Zunaj te je duševna združitev naroda na vsaki drugačni podlagi manj mogoča, če ne celo nemogoča. Narodova skupna izobrazba pa ostaja toliko časa nedovršena, dokler se ne uresniči njena ustvarjajoča npravstvena ideja v enotni organizaciji narodne mladinske vzgoje — pri čemer razumevamo za npravstveno idejo narod kot npravstveno celoto.

Pri šolstvu posebe pa moramo pomniti, da ima vse šolstvo kot učna uredba korenine v socialnih potrebah naroda. Ekonomska izraba narodnih sil terja ravno zaradi teh potreb tudi v enotnem narodnem šolstvu diferenciacijo šolstva z ozirom na zmožnosti in nagibe gojencev.

Tu prestopamo na torišče pouka. Vzgoja je oni činitelj, ki budi s svojimi etičnimi načeli osnovno moč socialnega mišljenja, pouk pa razvija individualne duševne sile. Od obeh teh činiteljev pripada vzgoji večja važnost, kajti posamezniki smo si enaki šele z ozirom na osnovno silo socialnega mišljenja, neenaki pa z ozirom na individualne duševne zmožnosti. Ali z drugimi besedami: kot družabno bitje je vsak človek samo človek; razlika pa je v intelektu, v razumnem razvoju posameznikov. Vendar pa se po združenju teh obeh osnov vsak človek razvije v npravno osebnost.

Iz tega sledi: v z g o j a je tista, ki mora biti enotna; ki mora napeti vse sile, da pomaga ustvariti iz vsakega posameznika npravno osebnost; ki je trdna vez enotnosti v narodni volji. P o u k u pa pripada naloga, da ocenake individualne sile razvija v oni smeri, ki odgovarja zmožnosti in nagnenju posameznega individua. Vzgoja združuje vse k istemu smotru, pouk pa vodi na različna p o t a; vzgoji je naloga, da vse ude istega naroda vzgoji enotno, pouk pa jih postavi na različna mesta, kjer delujejo za dobrobit naroda vsi skupno v smislu skupne vzgoje.

Za vzgojo je predpisana s tem točna pot; ne toliko za pouk. Tudi edinstvo vsega šolstva je predpisano z določitvijo vzgojne smeri; ni pa določena njega razsežnost. To nam predpisujejo kulturne in gospodarske potrebe naroda, z njimi vred pa je izvor narodove izobrazbe njena splošna in strokovna poglobitev.

In ti predpisi nas vodijo do diferenciacije šolstva, t. j. raznoterosti v organski šolski celoti.

Učni namen vsega šolstva je torej: podati narodu posebno in splošno izobrazbo; učni namen osnovne narodne šole (ljudske šole), da vzgoji in splošno izobrazbi najširše narodove sloje. Pod splošno izobrazbo pa umevamo gotovo množino izobrazbe, podane potom vzgoje in pouka, tako da ta izobrazba ustvarja lastno mišljenje, možnost sklepanja in dejanja — s čemer je načrtana didaktična pot v splošnem šolstvu. —

Izhajajoč iz teh nazorov smo določili za svoje delo pri sestavi načrta preureditve našega šolstva in narodne vzgoje, naslednja načela:

1. vzgojno: etična vzgoja;
2. vzgojnopoliitiško: narodno šolstvo z enotnim narodno-vzgojnim smotrom;
3. socialnopedagoško: diferenciacija šolstva z ozirom na zmožnosti in nagnenja gojencev;
4. socialnodidaktiško: didaktiška preureditev pouka tako, da nudi razvoja individualnosti.

Na teh načelih pa stoji tudi naše podrobno delo, v katerem prevzemamo v načrt iz starega šolstva, kar je bilo dobro. Vse pa mora prevzemati socialni in demokratiški duh, kajti priporočati nekaj, čemur ne bi sledilo tudi čustvo, bi bilo pač negativne vrednosti tako s pedagoškega stališča, kakor tudi iz tega ozira, ker bi se s svojim delom morali izgubiti v ponesrečenem poizkusu. Vse naše narodno delo pa mora vedno pomeniti napredek in nikdar nazadovanje.

IZ ŠOLSKEGA DELA.

Brez računice.

Da je računanje brez računice v navadi v začetnem razredu, je znano; da je mnogokje vpeljano, kjer obsega razred le po eno šolsko leto, je umevno; manj navaden pa je ta način poučevanja v računstvu v razredu, ki obsega po dve ali še več šolskih let. In vendar ni nemožen tudi tukaj. Samo — to povem takoj — mogoč le tam, kjer je splošno razvito samostojno delo učenčev. Nobenih posebnih težav ne prizadeva tam, kjer so otroci vajeni samostojno delati za šolo doma in v šoli, pri tabli in v klopi.

Naj navedem v kratki skici postopek prostega računanja brez računice; kakor gojimo to v drugem razredu dvorazrednice.

Obravnavali smo — recimo — pisмено množenje celih števil v neomejenem številčnem krogu. Po obravnavi prestopimo k vaji, ki je najimenitnejša in najpoglavitejša. Tu se namreč vse za računski pouk po-

trebne sile šele razvijejo, tu se snov poglobi in učvrsti; dasi je računstvo predmet, ki pred vsemi ostalimi zahteva razumevanja, mora postati operiranje mehanično, če hočemo pozitivnih uspehov.

Kakor znano, je vaja in uporaba pri pismenem množenju trojna: z golimi in imenovanimi računi in z »uporabnimi« nalogami z besedilom. Vse to trojno računanje vadimo najprej samostojno pri tabli: za računanje z golimi in imenovanimi števili si narekuje otrok, ki je pri tabli sam po svoje množenec in množitelj, sam in brez učiteljeve pomoči napove postopek, ki je potreben za izračunavanje. Da je več življenja in pazljivosti, seveda ne izračuni sam, marveč le kontrolira in zapisuje izračunavanje po nareku drugih v klopi — kar je itak splošni postopek. Pri imenovanem številu ve učenec, da in zakaj je dana imenska možnost le pri množencu, kar je važno za tvorbo poznejših zaključkov pri »uporabnih« nalogah. Pri tistem delu v klopi si narekuje učenec račune sam in jih sam izračunava, a učitelj le pazi, da so pravilno izračunani. Ugovor, da učitelju ni mogoče dovolj hitro računati, ne velja, pač pa je tudi zanj potrebna vaja v izračunavanju.

Tako prosto računanje z golimi in imenovanimi števili ne povzroča otrokom neprilik ne pri računanju pri tabli in ne pri klopi, ne pri direktnem in ne pri indirektnem pouku, če so le količkej vajeni samostojnosti. Nadarjenejše otroke, ki sem jih dobil iz šol, kjer je narekoval račune učitelj ali so jih računili iz računice, sem pripravil do takega prostega računanja že v nekaj dneh.

Mnogo več samostojnosti kakor računanje z golimi in imenovanimi števili, zahtevajo od učenca računi po besedilu. Saj si mora sestaviti sam besedilo in paziti pri tej sestavi, da se v besedilo ne vtepe kak nesmisel, ki ga ne smemo trpeti, čeprav jih vsebuje tudi računica s svojimi nepraktičnimi računi; sam mora račun zaključevati, kar pa mu je lažje kakor pri takem računu iz knjige, v katerega se mora šele vživeti — svojega je nasprotno podal iz sebe. Drugače računski postopek za te račune seveda ne napravlja težkoč, ker je itak le računje z imenovanimi števili.

Za pridobivanje besedil je treba mnogo vaje, zlasti ustne. Kratki ustni uporabni računi — če le mogoče od prvega početka računanja —, vedno zaključevanje v celih stavkih, oko za gledanje v svet, prevdarek za privzemanje praktične snovi v računski pouk — to so predpogoji za dobra besedila uporabnih računov. Teh predpogojev pa nam ne bo dal le pouk v računstvu, nego jih črpamo v prvi vrsti iz pouka v prostem spisju. Prostega spisja naloga je, da privadi otroke svoje misli ustno in pismeno prav izražati, a tudi to, da otrok najde med svojimi mislimi one, ki so izražanja vredne in potrebne. Ko sem govoril v »Analizi šolskih spisovnic« o spisju, sem pripovedoval, kako sega v spisovni

pouk učna snov iz realij; tu vidimo, da sega pouk v prostem spisju v računstvo. Roko v roki vse šolsko učno delo, a temelj vsemu učenčeva samostojnost — to je vrhovno načelo vsega prostega pouka.

Na ta način dobimo od otrok prav dobrih samostojnih besedil za prosto računanje, kakršnih naj navedem nekaj iz šolskih zvezkov:

Šla sem po karte za sladkor in petrolej in potem v prodajalno. Tam sem dobila 3 kg sladkorja à 1 K 60 h, zavitek žveplenk za 1 K in 1 l petroleja za 48 h. Plačala sem z 20 K, koliko sem dobila nazaj? — Lani smo prodali 6 prašičkov à 80 K, letos pa tudi 6 à 120 K. Koliko smo dobili letos več za nje? — Oče so hoteli kupiti konja za 6000 K. Ker pa niso imeli denarja, so prodali 12 škafov pšenice 1 l po 5 K, 12 škafov ječmena 1 l à 4 K, 36 škafov koruze 1 l à 3 K in dvoje telet, težkih 64 kg in 72 kg à 6 K. Ali so imeli dosti denarja ali ga jim je še ostalo? (1 škof = 25 l). — Pri nas imamo dva konja, vredna po 6000 K; 4 krave vredne po 1500 K; 2 telet, vrednih po 400 K; 2 težki svinji, vredni po 1350 K in 6 prascev po 500 K; 18 kur po 46 K in 4 gosi po 72 K. Koliko je vredna vsa ta živina? — Itd.

Kakor je videti, je pri računih že oblika besedila prestejša kakor ona pri monotono stiliziranih v knjigi; njihova vrednost pa je še večja zato, ker je besedilo nastalo iz lastnega prevdarka, ki ima vsebino iz življenja, in budi zato večje zanimanje. Da bi za taka besedila kedaj zmanjkalo snovi, se nam ni treba bati; posebno mnogo pa je je za računanje v oblikoslovju — ploskev in teles imajo otroci toliko na razpolago, da ne bodo izlepa porabili snovi za take račune.

Prosto sestavljene račune rabimo tudi za naloge v šolske zvezke; poprava teh nalog vzame učitelju pač dosti več časa, kakor če narekuje račune učitelj sam. Saj pri svojih nalogah dva učenca nimata istega računa in vse račune mora učitelj pri popravi šele sam preračunati. Zato pa je večje veselje učiteljevo nad dobljenimi uspehi, no — in končno ima učitelj svoj čas vendarle v prvi vrsti za to, da ga porabi za šolo.

Pav. Flere.

† Ivan Cankar.

Z njim je umrl naš človek. Tako nam je, kakor da je bil odvzet od nas prav iz naše sredine, ki je sam bil „prolét v meščanski suknji“.

Zadnjikrat sem ga videl meseca septembra. Sedela sva tam pod kostanji pri Štruklju. Govorila sva tudi o šoli in učiteljstvu.

Šola, če ostane, kakršna je, potegne narod še dol, ne da ga dvigne,“ je dejal, pogledal prid se in se zasmeljal s tistim kratkim, otroškim smehom. Dostikrat se je zasmeljal in s smehom prikril, da mu je težko pri srcu.

In o učiteljstvu, ki ga je ljubil teptano in zaničevano: „Ampak ko bi učitelji ne bili taki hlapci! Ne kar zato, ker vas napravljajo za hlapce tisti, ki vas plačajo; tudi med seboj ste si hlapci; drug drugemu ste hlapci.“ In Ivan Cankar je bil hud: stisnil je ustne in položil pest na mizo. Hudo mu je bilo zaradi nas samih.

Pa v Mestnem domu je govoril takrat septembra pri tistem protestnem shodu:

„Pripovedujte otrokom, ki jih učite in vzgajate, da ste hlapci; da vam še kruha ne dajo. To jim povejte, tako jih učite. — In ve, učiteljice, ki ste že matere in še boste matere, povejte svojim otrokom, kako so nas uklepali in zapirali, kako so nas kakor razbojnike vlačili po ječah in kako nam niso pustili govoriti. Vse to jim povejte in zmerom jim pripovedujte.“ In ko je govoril, so mu solze same tekale po licih. Zakaj ljubil je naš narod.

In rad je imel učitelje, ki j. bil sam največji narodov učitelj...

Takrat sva se tudi menila, da bo pisal za „Popotnika“; pa ni več pisal.

Ampak počemú naj bi pisal še posebe za list, ki govori o vzgoji, ko je bilo pri njem vse dobro in lepo še bodoče, vzgoje potrebno; ko je bilo vse njegovo delo „slutnja zarje“, vsaka njegova beseda, vse njegovo življenje.

Ki je bil prerok in prehodnik dobe, v kateri „oči se odpirajo, iščejo luči, roke se iztegajo, iščejo ciljev.“ Za to dobo se je „ustanovil za velikega duhovna v našem tempeljnu.“

Ki je posvetil tej dobi vse svoje delo z ljubeznijo.

Z ljubeznijo tudi takrat, ko je pisal „svojo drugo dramo, žolča in sovraša va polno“; z ljubeznijo zato, ker mu ni bila „oprostljiva tista pokvarjenost, tista notranja gnoloba, ki sprdi iz papirne učenosti in je poglavitno znamenje zaničevanja do umetnosti in umetnikov.“

S koliko nerazumljeno ljubeznijo, to je narisal ob jubileju H. Smrekar; pa niso razumeli ne risbe, kakor niso verjeli Ivanu Cankarju, ko je zapisal:

„Moje delo je knjiga ljubezni — odpri jo domovina. da boš videla, kdo ti je pravičen sin! Dal sem ti, kar sem imel.“

A mi, kedar in kako bomo poizkusili, da se oddolžimo za ljubezen, ki je bila dana iz tako polnega srca... kako in kedar za bogastvo, ki nam je bilo deljeno iz tako čistega srca? Vsi in prav vsi smo veliki dolžniki pred pokojnikovim spominom.

Napisano na dan Cankarjevega pogreba.

Pav. Flerč.

SLOVSTVO.

Osnutek slovenskega narodnega gospodarstva.

(Založila in izdala »Omladina« v Ljubljani. Natisnila »Zvezna tiskarna« v Celju 1918.)

I.

Evo vam knjige, kakršno je že zdavnaj pogrešal vsak delavec na gospodarsko-političnem polju, ki bo po nji željno segel vsak slovenski inteligent. V njej najde minimum tega, kar bi moral vedeti v našem narodnem gospodarstvu vsak izobraženec. Dejstvo, da je knjiga edina svoje vrste, ne priča baš o naši politični godnosti. Slovenci do danes nimamo svojega statističnega urada. Kdor je rabil statistične podatke, jih je moral s trudom iskati po raznih tujih virih. Statistični material Brezigarjeve knjige obsega vse panoge gospodarstva, povsod ugotavljajoč bilanco iz razmerja domače produkcije, izvoza, uvoza in domače porabe. A to niso mrtve številke, tu ni balasta, statistika ima edino nalogo, pojasnjevati in podpreti široko zasnovani narodno-gospodarski program. Brezigar se je omejil na slovensko deželo in izvzel še Primorsko. Težko se je ubraniti vtisa, da je delo zamišljeno v večjem obsegu, a nujna potreba je silila k takojšnji izdaji. Zato slone marsikateri podatki na kalkulacijah in domnevah in njih vrednost je več ali manj problematična, kjer pa je bil statistični material na razpolago, so številke zanesljive. Za temi števili se skriva mnogo utrudljivega dela, s težavo zbrani rezultati, kajti izvirne literature skoro nič ni, tuja nemška pa je težko uporabljiva; zlasti velja to za nepraktično urejene publikacije dunajskega centralnega statističnega urada. Nujno rabimo svoj statistični urad, ki bi redno izdajal poročila o našem sočasnem gospodarskem položaju. Resna gospodarska politika jih ne more pogrešati. Majhne državnice kakor n. pr. Holandska izdajajo razmeroma ogromne vsote za statistične svrhe in imajo svoje vzorno urejene mesečne publikacije. Vsako večje mesto v gospodarsko naprednih državah vzdržuje svoj statistični urad. Velike naloge čakajo našo gospodarsko po-

litiko in v bodoče sploh ne moremo izhajati brez te kulturne institucije; dobiti pa jo moramo tam, kjer bo stala naša bodoča univerza. Naj mesto Ljubljana prevzame inicijativo za ustanovitev, ako ne pride od druge bolj poklicane strani.

Brezigar pač mimogrede primerja naše gospodarske prilike in interese z onimi v banovini, Srbiji pa niti ne omenja. Ta ekskluzivnost v motrenju našega gospodarskega položaja ima svojo dobro in slabo stran. Spoznavanje naših posebnih gospodarskih razmer in potreb, ugotovitev našega posebnega gospodarskega položaja nam dasta trdno izhodišče pri uveljavljanju naših zahtev v skupni gospodarski politiki, a pri poglavju o zunanji trgovski in carinski politiki smo tako izločili faktorje, ki bodo za to politiko smerodajni — tudi če dobimo še tako obsežno avtonomijo.

Plačilna in blagovna bilanca slovenskega narodnega gospodarstva izkazuje po Brezigarju neznamenit pasivum, t. j. uvoz je za spoznanje večji nego izvoz, oziroma vrednost domače produkcije zaostaja nekoliko za vrednostjo domače porabe. Naša dežela je agrarna; 65% prebivalstva se živi od zemljedelstva. Vkljub temu produciramo premalo krušnega žita; primanjkljaj t. j. eno tretjino moke moramo uvažati. Pač pa je znaten izvoz živine (20 milj.) Najvažnejša postavka izvoza je les (50 milj.) Za tem pride rudarstvo, plavžarstvo in kovinarstvo (42:5 milj.) Pomemben je tudi eksport sadja (5 milj.) in izdelkov usnjarstva in čevljarstva (7 milj.) Najvažnejša postavka uvoza je tekstilno blago (46 milj.); za njim se vrste rudnine, kovine in kovinski izdelki (30 milj.), jestvine in pijače (18:9 milj.), kemikalije, zdravila itd. (11:1 milj.), sladkor (7:9 milj.) petrolej, bencin itd. (5:9 milj.) Uvoz produktov industrije in obrti presega izvoz za 15:7 milj.

Preveč ugoden naš gospodarski položaj baš ni. Naše zemljedelstvo je ekstenzivno, industrija izvažna neprimerno več sirovin nego podelanega blaga. Vendar zre Brezigar z velikim optimizmom v bodočnost. Uverjen je, da narod, rešen politič-

nega suženjstva, rodi iz sebe doslej nezna-
ne vstvarjajoče sile tudi na gospodarskem
polju. Nacijonalizacija zemlje bo povečala
narodno posest za 200.000 ha, reducirala bo
število majhnih kmetij, država bo negovala
srednje kmetije v obsegu 10—15 ha, ki za-
dostuje za preživljanje kmetijske rodbine.
Velikopotezna agrarna reforma, ki bo
kmetu zakonitim potom predpisala obdelo-
vanje zemlje, ne da bi segala v njegove
lastninske pravice, in ki si bo postavila kot
glavno vodilno načelo, da se naj prideluje
to, kar donaša največ dobička, bo eksten-
zivno gospodarstvo polagoma spremenila v
intenzivno. Vodili bodo reformo agrarni
uradi, ki jim bodo služile zadruga kot izvr-
šilni organi. Članstvo pri teh kmetijskih za-
drugah bo za kmeta obligatorično. Hrvat-
ske konkurence se nam ni bati, ako bo-
demo pridelovali za izvoz v glavnem plem-
enitejšje piodove (vino, sadje), ki bodo po
kakovosti prekašali hrvatske pridelke.
Agrarna reforma bo dvignila poljedelsko
produkcijo za približno eno četrtino (80
milj.), tako da bo zadoščalo tudi glede
krušnega žita domači potrebi. — Veleindu-
strija in veletrgovina, danes še precej ne-
znatni, sta zvečine v tujih rokah. Od skup-
ne vrednosti letne industrijske in obrtne
produkcije (235 milj.) odpade 75 milj. na
veleobrate, dočim odpadejo na lesno obrt
samo 104 milj. Monopolno stališče nemško-
madžarsko-židovskega kapitala, ki je znal
svojim interesom prikrojiti vsó gospodar-
sko zakonodajo in trgovsko in carinsko po-
litiko stare Avstrije, je onemogočil domači
industriji vsak razvoj. Politična samostoj-
nost nas osvobodi izpod gospodstva tu-
jega velekapitala, dvigne našo podjetnost;
zadružni kapital prevzame deloma naloge
finančnega, nacijonalizacija velepodjetij za-
brani, da dobiček več ne pojde v tujino. V
nasprotju z dosedanjo carinsko in gospo-
darsko politiko se bo dosledno izvajalo na-
čelo, da država podpiraj le one panoge in-
dustrije, katerim nudi narava ugodne raz-
vojne pogoje. Cene svetovnega trga naj bo-
do merodajne za našo produkcijo. Varstve-
na carina imej vzgojni značaj in se priznaj
le takim industrijam, o katerih vpravičeno
pričakujemo, da bodo polagoma uspešno

tekmovala tudi na svetovnem trgu. Naše
stremiljenje najgre za tem, da čim več siro-
vin, ki ž njimi razpolagamo, doma podela-
mo, da izvažamo čim več izdelanega blaga.
Narodno-gospodarsko načelo državne poli-
tike torej bodi, da oviraj izvoz, a podpiraj
uvoz sirovin ter takih izdelanih produktov,
ki služijo proizvajalnim namenom. Za iz-
delke naše izvozne industrije in obrti se
naj ustvarijo s trgovinskimi pogodbami
ugodni izvojni pogoji. Pred vojsko smo iz-
važali izdelanih produktov komaj za 24
milj., uvažali pa za 74 milj. Posebno paž-
njo bo posvetiti lesni industriji, za katero
so dani najugodnejši naravni pogoji t. j. bo-
gastvo naših gozdov in gonilna moč naših
voda. — Ne politični, ampak finančni vi-
dik naj bodo merodajni za smer naše bo-
doče politike; ne gospodarska avtarkija,
ampak dobrobit široke mase naroda, ki za-
hteva predvsem nizke cene vsakdanjih ži-
vil, mora biti njen cilj. (Konec prih.)

**Nekateri hrvatski spisj o šolstvu in vz-
goji.** (Iz l. 1918.) Ni mi znano, da li so med
vojno izhajali v Hrvatski razen »Nast.
Vjesnika« in »Napredka« še drugi
pedagoški listi. Pred vojno sem jih poznal
več, a v dobi, ko nas je avstro-ogrsko po-
litika hotela ločiti še bolj, nisem dobil pred
oči drugega takega časopisa iz Hrvatske.
Toliko vem, da je takoj začetkom vojne
prenehal izhajati splitski »Narodni
učitelj«, ki ni dokončal nitj svojega pr-
vega, uspelo začetege letnika, in od l. 1915.
naprej pogrešam tudi sarajevske »Uči-
teljske Zore«. Zato morem opozarjati
za pregled poslednjedobnega pedagoško-li-
terarnega dela onkraj Sotte le na omenjena
dva lista. Njunih spisov in člankov iz pre-
teklega letnika pa ne bom navajal na tem
mestu, ker bi v tem zapisku rad omenil nek
drug list, ki sicer ni pedagoški, ki je, kakor
sam pravi »posve neodvisno glasilo, daleko
od svih klika i koterija, od svih struja i
stranaka«; ki mu je naloga, »da služi na-
rodu istinom i prosvjetljivanjem, da uzgaja
kulturne jedinice, da rasprostire slobodo-
umna demokratska načela, da promiče soci-
jalno osjećanje i narodno-gospodarstveni
napredak«. — To je »Hrvatska nji-
va«; list, ki se je zlasti v svojem II. letniku

(1918.) v mnogih člankih pečal s šolo in z vzgojo. Učiteljstvo mora biti hvaležno takim listom, ki razpravljajo o njegovih in šolskih zadevah, da si ni to njihov glavni namen, ker prihajajo ti glasovi vsebolj v javnost kakor pa klici v učiteljskih listih samih, ki tako »rjetko prolaze prag ne-školnika; oni su osuđeni, da ih samo školnik ili čita ili još nerazrezane inventariše i turi u onaj prašni ormar, gdje su već propušteni svojoj sudbini — oštrom zubu moljca (H. N. II, 35)«.

Letnik 1918. »Hrv. Njive« je, kakor da se je posebe postavil v službo, za razmotrivanje o vprašanju srednješolske reforme. Otvoril je krog razprav dr. S. Bosanac s člankom »Misli o novom uredjenju srednje škole«, kjer obravnava različne tipe hrvatskih srednjih šol ter razpravlja o preustrojitvi učne metode. Bosanac se izraža proti enotni srednji šoli. Na pravilneje stališče se postavlja dr. A. Bazala v spisu »Iz škole k životu«, kjer pravi: »Zahtjev (pedagoško-socialni) nužno traži, da srednja škola, bila ona kojega mu drago pravca, ima izvjesni idealno-realni osnov zajednički, a tek od njega da se po mogućnosti što raznovrsnije prema glavnim tipovima interesa ustav njezin diferencira. Ono prvo zahtjev je uzgojni, koji ide na to, da bi se svak i u posebnom zvanju društvenom osjećao čovjek i u njemu razvijao smisao ljudski, a ne da bi u zvaničnom zanimanju uginula i neizražena ostala općena funkcija čovječna. Ono drugo pak . . . preporučuje se iz ekonomijskih razloga — ili drugim riječima: predmeti, koji služe općoj naobrazbi, treba da budu zajednički, oni pak, koji su kao priprava za razna zvanja različni, treba da se u raznim odjeljenjima paralelno uzmu«. Na podlagi takih izvajanih članaka lahko zaključuje: »U tom smislu je reforma škole dio socijalne reforme u opće: potpuno se i ona daje riješiti samo u tom krugu«. — Za istočasno reformo vsega šolstva se zavzema tudi dr. Dane Trbojević v »Reformi srednje škole« iz naslednjih vzrokov: »1. što je svaka pa i najsitnija preinaka srednje škole u tijelesnoj organskoj vezi s reformom ostalih

vrsta škola, 2. što je pitanje o srednjoj školi kao i o školi u opće samo jedan dio velikega socijalnoga pitanja, te se može pravilno riješiti jedino u vezi s cjelnom, i 3. što je to pitanje u uskoj vezi s općim mišljenjem, koje je odjednom zavladao svijetom, a obuhvaćeno je zvučnom riječju demokracija«. Prav iz tih ozirov pa je v članku poglavitna zahteva temeljite in poglobljene preustrojitve osnovnega šolstva, ki je za narod prevažno in treba je, da »bi nova opća škola bila prava rasadnica kulture; i ne samo kulture, već i civilizacije«. Tudi mi si to želimo, ne verujemo pa, da se v doglednem času izpolni pisateljeva naslednja prorokba: »Renesansa je stvorila srednju školu, a demokracija će je toliko preudeliti, da od nje ne će gotovo ništa preostati«. — S preustrojitvijo srednje šole se bavijo še naslednji spisi: »Misli o novem uredjenju srednje škole« (F. Feller), dr. L. Thallerjeva spisa »O seksualnom odgoju« in »Naša srednja škola i seksualni uzgoj«, K. Bogdanovićeve »Djačke ocene u srednjoj školi« in »Moderna humanistička srednja škola«, kjer se pisatelj dr. M. Stojković zavzema za nazor, da se uči samo književnost (v latinščini in grščini), a ne i jezik«.

O splošnem šolstvu govore članki: »Učitelj u školi i narodu« (V. Balenović); »Negativni rezultati pučke škole« so glose, ki navajajo kot vzroke za te negativne rezultate: sistem šolske politike; sredstva pouka in vzgoje, kakor jih je diktirala ta politika; šablonstvo v šoli; nesvoboda učiteljeva, ki ga je napravljala za stroj v šoli; eksperimentiranje v šoli; neinteresiranje prostega ljudstva za šolo — kateri vzroki so pripomogli, da ima na pr. ličko-krbavska županija 74% analfabetov. — »Imamo li mi pučko školu?« vprašuje v članku s tem naslovom J. Turić ter odgovarja z »ne«, ker je doba za šolsko obveznost prekratka (v Hrvatski le, do 12., v Bosni celo samo do 10. leta). Kakor v odgovor na to Turićevo oprašnje razpravlja prof. S. Ratković v »Neke misli v organizaciji narodnog

prosvječivanja». — Kos šolske zgodovine iz Bosne prinaša H. Kreševljakovičev »Jukić i pučke škole u Bosni« (Franjo Jukić je bil bosanski Franjevac, ki je snoval koncem prve polovice preteklega stoletja v Bosni srbohrvatsko ljudsko šolo). — Da ne pogrešamo malega zapiska o ljudski izobrazbi in o šolstvu na Slovenskem, je poskrbel naš publicist Abditus s splošno preglednim članekom »Nekaj o Slovencih«. — Spis

»Za tehničku školu u Bakru i Hrvatsko Primorje« (Dj. pl. Paravić) pa je še pridobil na aktualnosti vsled politične preureditve razmer. —

V svojem poročilu sem omenil le članke, ki se pečajo izključno s šolstvom in s šolsko vzgojo, navedel pa nisem onih mnogoštevilnih, ki govorijo o ljudski izobrazbi in ki služijo tej; a dovolj je, da lahko utemeljim svoje priporočilo za razširjanje »Hrvatske Njive«. **Pav. Flerč.**

RAZGLED.

TO IN ONO.

Narodna ideja v vzgoji. Živimo v dobi, ko narodno navdušenje visoko dviga svote plamene in ko preti nevarnost, da preide to v narodnostni šovinizem in z njim tako prepolni vse ozračje. Dnevna politika si sme dovoljevati te glasove, pri javni ljudski vzgoji pa je dobro, če si uprav za današnje dni, ko smo se po svetovni vojni prepričali, kam vodi narodnostni šovinizem, ustvarimo tudi za narodnostno vzgojo etično podlago z geslom, ki je bil za Slovence zapisan že pred 75 leti:

Žive naj vsi narodi,
ki hrepene dočakat dan,
da, koder solnce hodi,
prepir iz sveta bo pregnan!
Da rojak
prost bo vsak,
ne vrag, le sosed bo mejak!

Tako je delal Prešeren in to je etična podlaga, na kateri mora še danes stati narodna vzgoja, če hoče, da v človečanstvu enakovredna z ostalimi narodi dovaia lastni narod na obča tla kulture, enakopravnosti in svobode; če hoče, da dvigne lastni narod moralno in zbudi vse dobre sile v njem. Naj nas ne moti, če to ni vzgoja, da »za blagor očetnišave naj puška govori!«; le v srečo je narodu, če na stališču npravstvene ideje v enotni organizaciji narodne mladinske vzgoje uresničimo in dovršimo narodu skupno izobrazbo. Varujemo ga pred katastrofalnostjo, **Frančev.**

Učiteljski konventi v Švici. Mesečnih domačih učiteljskih konferenc v našem smislu Švica ne pozna. Namesto v konferencah na posameznih šolah pod vodstvom nadučiteljevim — ki ga Švica tudi ne pozna, zakaj vodja šole je voljen za gotovo dobo od učitelstva na šoli — se zbirajo učitelji v učiteljskih konventih, kjer se združujejo po skupnosti interesov. Tako imajo svoji kon-

vent učitelji 1.—3. razreda primarnih šol in je v njem predmet posvetovani clemen-tarni pouk. Učiteljski konventi za 4.—6. razred teh šol (realni razredi) razpravljajo o realnih predmetih. Učiteljski konvent za višja (7.—8.) primarna razreda obravnava povečini praktično učno snov (o gospodarstvu, o tehničnih straneh i. dr.) Lastne učiteljske konvente imajo nadalje učitelji specialnih razredov, sekundarni učitelji, učitelji (učiteljice) za ročna dela in otroške vrtnarice. Vse učitelstvo pa se po potrebi shaja v okrajni (mestni) učiteljski konvent, kjer se razpravlja in sklepa o skupnih zadevah.

Najnujnejše preureditve v upravi našega ljudskega šolstva. O tem razpravlja obširneje »Demokracija« (str. 251—255.), kjer navaia razen ureditve »mnotnega in pravnega vprašanja ljudskošolskega učitelstva tudi nagraje bivših krajin, okrajnih in deželnih šolskih svetov. Za preureditev teh se priporoča: »Preden se naš novi šolski organizem ustvari, bo že kazalo pač najbolje, da se tudi v tačasnem provizoriju institucija krajnega šolskega sveta in krajnega šolskega nadzornišstva takoi črta. Za ljudsko šolo bo sploh kazalo, da se podpravi; zato pa naj stori država ta korak takoi in tudi takoi prevzame vse stroške za šolo (šolske stavbe, šolska oprema, učila in vsi učni pripomočki za učence spadaio sem). V prvem državnem proračunu naj bo ta postavka, odmerjena ne preskopo, kajti čimprej se navadimo pri svoji državni financer računati s potrebami tudi za kulturni narodni dobrobit, toliko bolj za naše nadaljne finance, toliko bolj ostaneio te urejene. Kar na je ostalih poslov krajnega šolskega sveta (šolsko popisovanje, vodstvo šolske matrike i. dr.), prevzame te šolsko vodstvo; saj je te posle z redkimi izjemami že itak povsod tudi doslej opravljal šolski voditelj. — Institucije ukrajnega šolskega sveta ne bi hoteli pogrešati v bodoče, a bit mora taka, da prevzame pedagoško in

didaktično vodstvo v okraimnem šolstvu: prvo in poglavitno besedo morajo imeti v niem šolski strokovnjaki, ki nai z merodajnimi interesi iz ljudskih slojev dajejo iniciativo in pravce k izboljševanju in dvigovanju šolsne narodne vzgoje, ki nai zlasti z učiteljskimi organizacijami in učiteljskimi skupščinami, na katere se pozivaio tudi zastopniki drugih narodnih slojev, dajejo pravega duha enotni narodni vzgoji. Tako pride v ta, dozda mrtvi in brezsrčni aparat življenje, ki bo v korist narodu in ki ne bodo zani določeni stroški pometani v žrelo birokratizma. Da pa v demokratični državi, kjer imajo državljani res čut državljanške odgovornosti, ni treba, da »načeluie« okraimnemu šolskemu svetu nestrokovni državni uradniki, ni treba še posebej povdarjati. Tako preidemo od birokratičnega nadzovanja, ki ie vplivalo v pretekli dobi tako demoralizujoče na ljudsko šolstvo in učitelstvo, k demokratičnemu vodstvu, kar bo gotovo nemalo blazodejno vplivalo na obsej ter pripravljalo že v provizoriju v naiožih narodnih okvirih tla bodočemu demokratičnemu šolstvu. — Na mesto deželnih šolskih svetov nai bi storili že v provizoriju pokrainski-višji (pa zaboga ne po »deželnih« ali drugače umetnih mejah!) šolski sveti, ki im ie deloma določeni isti delokrog v večiem kot okraimnim v malem, deloma pa nai bodo to eksekutivni organi osrednje ležištativne oblasti. Osrednie — kaiti s poddržavljeniem šolstva smo nizego upravo centralizirali: če smemo in v koliko smemo šolstvo decentralizirati v nizegov notranji uredbi, to delo nai narekujeio načrtu za končno preureditev narodne vzgoie in našega šolstva posebne narodne potrebe*.

Srednia šola posebneša tipa v Bosni. Ker šteie naša država v celem okrog 1 in pol million Mohamedancev, se ustanovi v Bosni posebna srednia šola, ki bo tvorila nekako pripravnico za islanske bogoslovce. Razen splošnih srednješolskih predmetov se bo poučeval na šoli arabski in turški jezik, od 5. razreda nadalje pa tudi latinščina. Ta srednia šola bo centralni učni zavod za mohamedanski živeli države SHS.

Rdeče vrstice.

»Šola ie politikum!« — Teško, da se ie s to določitvijo napravila šolstvu dozda kaka usluga. Prav pa ie, če ie šolstvo javna zadeva, kadar ne vladaio politične stranke, marveč izvna, a z demokratizmom vezana in učvrščena politika. Kierkoli pa imajo šolstvo za svoio zadevo politične stranke, tam cvete bizantinizem. Ali izprevidimo kedai to tudi pri nas ter osvobodimo šolstvo v javnosti vseh, prav vseh vezi?

»Bodoči šolski boi bo boi duhov in svetovnih nazirani, ne bo ga več zastrupljala

politična neenakost in nepoštenost, ne več brutalna tlačitev drugače mislečih...« Tole sem čital pred kratkim. Bogve, zakai me vedno zbada znotrai, kadar čitam tako leno prerokbo.

Patriotizem — prelepa beseda, ki so te nagnali iz vseh besedišč, kakor hitro so »vstali narodi«: celo iz »vzgoieslovja«, kjer si imela naiholi ukoreninieni sedež, so te prepodili. Ti pa se preoblačiš in iščeš zadnjih vrstec, da se vrneš na pozorišče. Ne boi se, naišeš jih: zakai še vedno imaš opravka z ljudmi.

Naikraiša pot do svobode ie preko anarhije: če ie naiholiša, ne vem. Ampak časih bi si želel te poti, da pomečemo na zrak vse, vse... Ali bi ne bilo prav, da začnemo tudi šolo nanovo opremljati docela prazno? Sai si še potem lahko poišče mo iz izmetanega kupa kai, kar nam ie pri rasla k srcu. Kadar pa pospravljamo v opremljenem prostoru, nam še vedno uide stvar, ki bi io navsezadnie ie radi zavrgli.

Nad nobenim šolnikom nimam večiega veselja kakor nad stariim, ki pa ie še revolucionar. Vzgojni duh izhaia od niega in ni se ga priiel »šolski prah«.

Ljudie božii, kai mislite, kai ie lažie: Da učitelj zre v svoiem nadzorniku tovariša ali da vleda takega v učitelju nadzornik? — Dokler ne izvedemo v šolstvu demokratizacije do skrajnosti, bomo še vedno lahko tako vpraševali.

Od uredništva. Z današnjim dnev prevezem uredništvo »Popotnika«. K sotrudništvu ljudno vabim dovedanie sodelavce in jih prosim, da ostaneio tudi vnaprei zvesti našemu listu. Vabim pa tudi vse one, ki so za našo stvar dobre volie. Vsak ie dobrodošel, kdor ima kai povedati, kar se tiče kulturnega življenja učitelstva: razpravam o pedagoških, didaktičnih pa tudi o drugih znanstvenih vprašanih odpiramo vrata na stežai; v tej dobi vseobčiega preraiania se bomo ozirali predvsem na tozadevna aktualna vprašania ter poizkušali zdat, ko ie klic po reformi domačiega šolstva in naše narodne vzgoie vedno glasneši, podajati kratke preglede o modernejših uredbah šolstva pri drugih narodih ter informirati tudi v tem oziru. Svobodne besede ne bomo kratili nikomur in spoštovali bomo prepričanie vsakogar, če ie ie sposobno, da služi napredku naše šolske in vzgojne zadeve in obči kulturi.

Duhovni voditelj nai bo »Popotnik« slovenskemu učitelstvu: komur ne more biti to, nai ga spreime za priiateliskega svetovalca.

Pavel Flerč.

Letuš. p.: Rečica ob Paki, 1. prosinca 1919.

Hranilnica in posojilnica „Učiteljskega konvikta“ v Ljubljani,

registrirana zadruga z omejenim jamstvom.

Zadružnik zadruga postane lahko vsak, kogar sprejme načelstvo. Delež 50 K se vplača naenkrat in se obrestuje po 5%.

Vstopnine se plača 2 K.

Hranilne vloge se sprejemajo od vsakega, če tudi ni zadružnik. Obrestna mera je 3%. Obrestovanje se pričinja s 1. in 16. vsakega meseca.

Posojila se dajo le zadružnikom na osebni kredit po jako ugodnih pogojih.

Informacije pošilja zadruga vsakomur franko, kdor vpošlje 25 h v znamkah. Na prošnje brez vpošiljatve navedenih znamk se principiarno ne odgovarja.

Zadružni lokal je v Ljubljani, Frančiškanska ulica št. 6.

Uradne ure za stranke so izvzemši praznikov vsak četrtek in soboto od 1/2 5. do 1/2 6. ure popoldne.

Učiteljska gospodarska in kreditna zadruga v Celju

F. Z. Z. O. Z.

naroča in plačuje za svoje člane gospodarske potrebščine, časopise, knjige, plačuje zavarovalnino itd. proti mesečnemu odplačevanju. — Sprejema vloge od vsakogar ter jih obrestuje po 3% za učiteljstvo že za ves dotični mesec, ako dojde denar vsaj do 5. dne v mesecu, sicer pa od 1. dne prihodnjega meseca. Sprejema tudi hranilne knjižice od drugih zavodov, ne da bi se prenehalo obrestovanje. Posojila se dajo zadružnikom na osebni kredit proti primernemu poroštvu, in sicer proti mesečnemu amortizacijskemu odplačevanju ali tudi na drug način, ki se določi spozumno med prosilcem in načelstvom.

==== Pet deležev se obrestuje kot hranilna vloga. =====

Zadružni lokal: Celje-Breg šte. 26.

Za pojasnila se je obrniti na naslov: Učiteljska zadruga, Griže pri Celju

Za odgovor je pridjati 20 vin. v znamkah, sicer se ne odgovarja.

"Pelikan" *Akvarelne in tempera barve,*

Günther Wagner-jeve umetniške in najfinejše tehniške akvarelne

barve

prekašajo glede čistote, sijajnosti, inosevitosti in trpežnosti vse doslej znane izdelke.

: Najprikladnejša znamka za šolsko rabo :

Günther Wagner-jevi

tekoči tuši

prevladujejo svetovni trg!

Gospodom učiteljem risanja so na zahtevo napleski (namazi) in cenik na razpolaganje.

GÜNTHER WAGNER,
Hannover in Dunaj X/I.

Obstoja od 1898. l. → 40 odlikovanj.

Članjenemu učiteljstvu in slavnim okrajnim šolskim svetom priporočamo v obilna naročila vse predpisane šolske tiskovine po najnovejših vzorcih, najnovejše mladinske spise lasne in druge zaloge, pošilne in druge tiskovine za šolsko uporabo na ljudskih, obrtnih in meščanskih šolah, učne načrte, razne napise na lepenki itd. - Zahtevajte cenik, ki se pošlje brezplačno in poštne prosto. - Vsako leto izide „Ročni zapisnik“ z osebnim statusom in imenikom vseh šol po slov. deželah.

**UČITELJSKA
TISKARNA
V LJUBLJANI**

registrov. zadruga z omejl. zavezo
Frančiškanska ulica 6.

